

Etická zamyšlení

P. Jiří Špiřík

Uveřejněné v Jindřichohradeckém deníku 2012/20013

Obsah

1. Etika, morálka - zbytečnost nebo nutnost?	3
2. Etika - kde všude je potřebná?	4
3. Na čem je „položena“ etika	5
4. Objektivní platnost mravních norem.....	6
5. Přirozený mravní zákon a zlaté pravidlo.....	7
6. Dobro a zlo.....	8
7. Původ dobra a zla	9
8. Existence personálního Zla	10
9. Proces vzniku zla v nitru člověka	11
10. Podstata lidského skutku.....	12
11. Rozumový prvek v lidském skutku.....	13
12. Svoboda jednání	14
13. Svoboda rozhodnutí	15
14. Lidské skutky dobré a špatné	16
15. Přirozený mravní zákon	17
16. Svědomí	18
17. Co je svědomí	19
18. Autonomie svědomí	20
19. Výchova svědomí.....	21
20. Zákony vytvořené společnosti	22
21. Boží zákon - Desatero	23
22. Motivy lidského jednání, vášně	24
23. Co s našimi vášněmi?.....	25
24. Ctnosti.....	26
25. Ctnost moudrosti.....	27
26. Ctnost spravedlnosti.....	28
27. Ctnosti statečnosti a trpělivosti.....	29
28. Ctnosti uměřenosti (mírnosti) a zdrženlivosti	30
29. Pravdomluvnost.....	31
30. Zdvořilost a optimismus	32
31. Pýcha.....	33
32. Lenost	34
33. Závist.....	35
34. Hněv.....	36
35. Lakomství.....	37
36. Nestřídmost	38
37. Sexuální nezdrženlivost	39
38. Osoba a její růst - když jsme ještě mladí	40
39. Osoba a její růst - když bychom měli být dospělými	41
40. Stáří - duchovní zralost a očekávání věčnosti.....	42
41. Hřích a odpuštění aneb skleněné kuličky našeho života	43

1. Etika, morálka - zbytečnost nebo nutnost?

Morálka je pojem, který v nás zpravidla vyvolává negativní reakci. Jen nás někdo napomene nebo řekne: „Jak se to chováš, nemáš morálku?“, a už se cítíme dotčeni. Často se nám pojí s představou nepříjemné autority, která vydává zákazy a příkazy, a kterou musím poslouchat, jinak se stávám nemorálním. Anebo si představím zatrpklého člověka, který běduje nad mravním stavem mládeže. Snad nejčastěji se vnucuje představa mravních norem, které znepříjemňují svobodu mého jednání. A tak se bouřím, protože se ve svém životním rozletu nechci nechat brzdit příkazy, které mají určovat, co smím a co nesmím. Snad ještě z lásky k někomu, na němž mi záleží, jsem ochoten svoji svobodu trochu omezit.

Posláním těchto mých zamyšlení bude nejen rehabilitovat (očistit) slova morálka a etika, ale především zaměřit pozornost na tajemství mravního života, na jeho zákonitosti.

Můžeme použít malé přirovnání: zákonitosti v mravním životě jsou jako dopravní předpisy. Málokdo bude vyčítat dopravní policii omezování svobody, když výkop u silnice označí a zpomalí rychlost na 30 km/hod. Naopak by se motorista asi velmi rozčiloval, kdyby do neoznačené díry najel. Podobně se nemůžeme zlobit na plavčíka, když pro vlny a blížící se bouři vyvěsil černou vlajku se zákazem koupání. Bezpochyby jen hazardér se svým životem by tento zákaz překročil a šel se koupat.

Lze tedy říci, že čím je společnost rozvinutější a náš život činorodý, tím více potřebujeme určité předpisy. Každá lidská činnost má však i svůj mravní rozměr. Potřebujeme tedy pravidla, abychom se ve svém životě vyvarovali možných „mravních nehod“, konání zla, hříchu.

K vlastnímu zamyšlení:

- 1. Setkal ses v životě s tím, co by se dalo nazvat mravní nehodou?*
- 2. Domníváš se, že je lepší nechat člověku plnou svobodu s tím, že časem sám pozná morální pravidla, nebo ho o morálních pravidlech poučit s tím, že v nich bude objevovat svou svobodu?*

2. Etika - kde všude je potřebná?

Etika a morálka nejsou běžně součástí učebních osnov a tak se málokdo při svém jednání ptá: „Je to morální?“ A přesto jsme si nakonec vědomi, že naše jednání má svůj morální rozměr. Při našich běžných činech toto „morální hodnocení“ děláme jaksi intuitivně, na základě svědomí. Daleko větší a odpovědnější etické hodnocení však vyžadují rozhodnutí, která ovlivňují život nejen jednotlivců, ale tisíců a milionů lidí, nebo celých národů.

Ať chceme nebo ne, etika hluboce proniká například do politiky. Mnozí občané jsou nespokojeni nebo dokonce rozčarováni z politické scény, jednotlivých stran, či konkrétních politiků. Samozřejmě můžeme mít na ně kritický pohled, vezme však, že většina z nich, i při nejlepších původních záměrech sloužit lidem, toho není schopna, protože se ocitá v prostředí bez hlubšího etického konsensu.

Podobně je to u nás (i jinde ve světě) v oblasti soudnictví. Žijeme ve společnosti, kdy pravda a právo se stává obětí peněz nebo mocenského postavení. I když samotné meritum sporu je často jasné, chybí morální odpovědnost. Poškozený se na jedné straně snaží vytřískat co nejvíce (viz například známé předprodávání malých dluhů za účelem obohacení) a na druhé straně viník nechce nijak přiznat svou vinu a dělá vše pro to, aby se vyhnul odpovědnosti.

Etika však proniká i do oblastí, kdy bychom to nečekali. V souvislosti s ekonomickou krizí, při hledání její příčiny, se většina odborníků shoduje: kořenem je krize etiky v oblasti podnikání. Není proto divu, že kniha známého ekonoma Tomáše Sedláčka „Ekonomie dobra a zla“, získala obrovským úspěch. Autor nabourává náš stereotyp pohrdat v ekonomii hlubšími principy a křesťanskými zásadami. V jedné z posledních kapitol píše: „Ekonomie bez teorie mravnosti a nauky o člověku je napůl slepá. Proto je tak důležité pochopit člověka, pochopit i péči o duši.“

Zmíním se ještě o jednom oboru, kde je to pro běžného čtenáře velmi překvapivé - o vědě. Významný americký teoretický fyzik Lee Smolin ve své knize „Fyzika v potížích“, kde se zamýšlí nad moderní teorii strun a stavu vědeckého pokroku, nakonec konstatuje: „Moderní věda se koneckonců původně vyvinula z klášterních a teologických škol, tedy etických společenství.“ A vyslovuje jasnozřivou myšlenku: Aby se věda v současnosti nestala obětí politických či ekonomických zájmů, potřebuje etiku.

I když výše jmenované a mnohé další společenské obory etiku potřebují jako sůl, správné etické zásady samy o sobě dát nemohou. Kde vzít tyto etické a mravní principy tolik potřebné pro člověka? O tom budeme hovořit v dalších zamýšleních.

K vlastnímu zamýšlení::

Každé lidské chování má svůj morální rozměr. Byl jsi ochoten při pochybnostech o správnosti svého jednání hledat hlubší vysvětlení?

3. Na čem je „položena“ etika

Řecké slovo *ethos*, latinské *mos*, překládáme jako mrav, zvyk, obyčej. Používáme je k vyjádření toho, zda děláme něco dobré nebo zlé. Morálka a etika neznamení totéž, i když se někdy používají záměně. *Morálka* je soustava pravidel lidského jednání, etika je filosofická disciplína, která tato pravidla zkoumá. Jinými slovy morálkou nazýváme životní praxi, etikou reflexi této praxe.

Je vhodné dodat, že slovo morálka se více používá v církevní terminologii a to v souvislosti s normami Bible, a že etika se opírá více o přirozený rozum a zkušenost.

Zakladatelem etiky jako filosofické disciplíny byl Aristoteles (384-322) svou knihou, kterou věnoval svému synu Nikomachovi. Etika podle něho nemá za úkol člověka odsoudit, ale posoudit, s čím se v jeho chování můžeme ztotožnit, a naopak. Pomáhá určit, zda byl skutek dobrý, nebo zlý.

Občas si lidé myslí, že morálním otázkám dobře rozumí a bez hlubšího zamyšlení sypou morální hodnocení jako z rukávu. Nenechme se mýlit, často prosazují jen „vlastní pohled“, nebo „společenské mínění“, které se však může v mnohém se skutečným poznáním o dobru a zlu velmi rozcházet. Spontánní úvahy o morálce jsou sice prospěšné, bez kvalitního základu a ujasnění si etických pojmů vyznívají naprázdno. Proto je dobré obstarat si nějakou vhodnou literaturu. Čtenářům chci tímto vyjít vstříc a jednoduchým způsobem je seznámit s etikou a základními morálními pravidly. Přitom budu vycházet z velmi pěkně zpracované knížky pro středoškolskou mládež pod názvem *Etika*, kterou napsal Jiljí V. Příkazský.

Poslední dobou se také aktuálními etickými otázkami zabývá Svatý otec Benedikt XVI. Pro svůj prostý styl a hluboký vhled je dnes považován za jednoho z největších myslitelů v této oblasti. Ve své encyklice *Caritas in veritate* (Láska v pravdě) poznamenává na adresu etiky toto: „Velmi záleží na referenčním morálním systému. K tomuto tématu přináší nauka církve svůj zvláštní přínos, který je založen na stvoření člověka „k obrazu Božímu“ (Gn 1, 27) - z této skutečnosti vyplývá nezcizitelná důstojnost lidské osoby stejně jako transcendentní hodnota přirozených morálních norem. Etice, která by odhlížela od těchto dvou pilířů, by nevyhnutelně hrozilo, že ztratí svou morální kvalitu a instrumentalizuje se; přesněji řečeno, hrozilo by jí, že bude podřízena stávající ekonomickým a finančním systémům, místo toho, aby korigovala jejich selhání.“

K vlastnímu zamyšlení:

Dokážeš určit na základě citovaného úryvku Benedikta XVI. na čem je založena lidská důstojnost a co znamená, že přirozené mravní normy mají „transcendentní“ hodnotu?

Slovník pojmů:

encyklika - všeobecný okružní list papeže

Gn - řecky Genesis - kniha zrodu, první kniha Bible

transcendentní - filosofický termín: překračující svět i člověka

4. Objektivní platnost mravních norem

a) Subjektivní a objektivní poznání skutečnosti

Aniž si to uvědomujeme, každý den zaujímáme stanoviska k věcem, událostem a vztahům svého života. „To je ale drahé!“ „Ale to je přece tak nádherné!“ Potřeba vyjadřovat se a hodnotit je obecná, každý jí má, ať už si to přizná nebo ne. Přesto se stane, že se mnohdy mylíme. Omyl nám buď ukáže někdo jiný, nebo si ho po čase uvědomíme sami. Naše poznání je zpočátku subjektivní, později (pokud se o to snažíme) se toto poznání může stát objektivní. Tím je tehdy, když se naše představa shoduje se skutečností. K takové „objektivizaci“ nám vydatně pomáhá vzdělání a věda. Vždy stojí za to si ujasnit, kde je pravda, i za cenu prohry v dílčím úsudku či sporu. Jen tak se totiž dostáváme *ze tmy omylu do světla pravdy*.

b) Morální pravidla a normy a jejich objektivní platnost

Položme si nyní několik otázek, jak je to s lidským poznáním a jednáním z hlediska morálního: „Existují nějaká objektivní pravidla nebo způsob, kterým by se dalo určit, zda je moje jednání dobré?“ Při odpovědi si nevystačíme s přírodními vědami a dokonce ani humanitní vědy nám moc nepomohou. Aby etika mohla zdůvodnit proč je určité jednání dobré, a proč se takové jednání vyžaduje, potřebuje *obecná pravidla*, o která by se mohla opřít. Existují však taková pravidla, která by nás v životě orientovala? Platí vůbec pro lidské jednání nějaká obecná - *objektivní pravidla*?

Mnozí dnes uznávají prokazatelnou existenci přírodních zákonů, ale již se zdráhají uznat, že i lidské jednání má také svoje zákony, které jsou vtisknuty do lidské přirozenosti. Žijeme v době, kdy se svět velmi rychle mění, hlavně díky rozvoji vědy, techniky a přetváření životního prostředí. A tak může současný člověk podléhat dojmu, že nic není stálé, jak řekl řecký filosof Herakleitos: „Vše plyne, nic netrvá.“ Lze se na to však podívat i jinak: lidé, vztahy, věci se mění, určité zákony však nikoliv. Slunce vychází a zapadá s takovou pravidelností, že ji můžeme propočítat na tisíc let dopředu, voda nebude téci do kopce a člověk bude vždy potřebovat druhého, aby byl člověkem. Aristoteles ve své knize *Etika* mluví o přirozených zákonech, které jsou všeobecně platné, tzn. platí pro všechny lidi, a patří k lidské přirozenosti. Říká, že „oheň pálí stejně doma jako v Persii“. Taková pravidla nazýváme *obecné mravní normy*. Jejich hlavním účelem je to, že pomáhají stanovit, zda je naše jednání dobré, nebo špatné. Jsou nutné všude tam, kde člověk sám neurčuje, co je dobré (pravdivé).

K vlastnímu zamyšlení:

Na kolik je oprávněné v souvislosti s morálkou prosazovat názor: „Proč se mám podřizovat nějakým pravidlům, které si vymysleli lidé?“ Copak bych si nemohl vytvořit vlastní normy, podle kterých budu žít? Při odpovědi se nejdřív zamysli: „Jsem zde sám, nebo musím počítat i s ostatními lidmi a s Bohem?“

5. Přirozený mravní zákon a zlaté pravidlo

Nejsnadněji si uvědomíme existenci přirozeného mravního zákona na věcech, na které se shodnou téměř všichni. Negativní vlastností jako sobectví, nezodpovědnost, zbabělost, lenost, bezohlednost odsuzujeme. Jsou špatné proto, že brání rozvoji osobnosti a narušují lidské vztahy. Naopak si ceníme vlastnosti jako pravdomluvnost, stálost, spravedlivost, atd. Není v tom nic výjimečného. Když nahlédneme do historie civilizací, zjistíme, že ať už to byli Babyloňané, Egypťané, Židé, Řekové, či Římané, rozlišovali lidské vlastnosti a podle toho hodnotili jednání člověka. I když tyto civilizace zanikly, zmíněné vlastnosti jsou nadále ceněny. Přitom je důležité si uvědomit, že to nebyla společnost, která tyto vlastnosti „prohlásila“ za dobré či špatné, nýbrž přirozená nutnost lidí vytvářet společenství dokazovala, že existuje takové mravní jednání, které boří, a jiné, které buduje.

Existují určité skutky, které samy o sobě, nezávisle na okolnostech, jsou a zůstanou vždy zlé: vražda, dobrovolná sebevražda, tělesné a duševní mučení, mrzačení, otroctví, prostituce, snižování lidské důstojnosti, obchod se ženami a dětmi nebo nelidské pracovní podmínky. Kde se v člověku berou zásady, které se nemění, které platí, i když je občas někteří svými zlými skutky popírají? Britský historik Thomas Buckle poznamenává ve své knize Dějiny civilizace v Anglii: „Není pochyb o tom, že není na světě nic, co by doznalo tak málo změn, jako ony velké zásady, které tvoří morálku.“ Jinými slovy, člověk má v sobě - ať si to už přízná nebo ne - určitý morální program. Projevuje se skrze svědomí a nazývá se **přirozený mravní zákon**.

Pokud se nad tímto přirozeným mravním zákonem dále zamýšlíme, docházíme k poznání, že nepůsobí jen z vnějšího popudu, tedy jako touha po jistotě vztahů, výsledek výchovy, zvyky, či lidské zákony a ustanovení. Působí také zevnitř, tím, že některé jednání mi vadí. Docházíme pozvolna k zákonitosti, že to, co vadí mně, bezpochyby zraňuje i druhého. Proč bych měl působit utrpení, když vím, že to je nepříjemné? A tak z vlastní zkušenosti si mohu uvědomit snad nejobecnější morální zásadu, které se říká zlaté pravidlo: „Co nechceš, aby ti činil jiný, nečiň ty jemu.“ Zlaté pravidlo je však třeba chápat také pozitivně: „Co chceš, aby ti činil jiný, čiň jemu i ty.“ Tak si člověk uvědomuje, že není středem všeho dění, žije pro druhé a přeje si, aby také oni byli šťastní a spokojení. Dobro, které žádám pro sebe, potřebují i druzí.

K vlastnímu zamyšlení:

Napiš si seznam věcí, které ti někdy vadí na lidech kolem tebe. Vzpomeň si, zda ses ty sám někdy takto nechoval? Učiň i druhý krok, začni se ty sám chovat k druhým tak, jak by sis přál, aby se oni chovali k tobě!

6. Dobro a zlo

Každý z nás má nějaké ponětí o dobru a zlu - a nemusí to být přesná definice. Dobro můžeme chápat jako něco, co je příjemné, co je užitečné, nebo co je poctivé. Co je příjemné (způsobuje potěšení) nebo co je užitečné, je více méně jasné. Jsou však také věci žádoucí samy o sobě (poctivé), jak například dobrý mravní čin, které nepociťujeme ani jako příjemný, ani pro nás užitečný, přesto je dobrý. Zlo naopak je orientováno záporně, jako něco, co vyvolává bolest a smutek.

Je to jasné, přesto se dobro a zlo snadno zamění. Například mohu jako dobré pociťovat sledování televize či hraní her na počítači, ve skutečnosti se stávám závislým, podléhám lenosti, přestávám komunikovat s okolím - a to už dobré není. Jindy zase například pociťuji námahu spojenou se studiem či prací jako nepříjemnou, bolestnou, a přitom bez tohoto úsilí se výsledek (dobro) nedostaví. Námaha se jevila jako zlá, přesto sloužila k dobru.

Pokusme se definovat dobro a zlo z hlediska filosofie. Dobro je všechno to, co člověka může zdokonalit. Jinak řečeno, jako dobré chápeme všechno, co souvisí s hodnotami. Těmi jsou například zdraví, krása, věrnost, statečnost, přátelství, láska. Zlo se vymezuje obtížněji. Filozofové tvrdí, že zlo tkví v tom, že nějaké věci chybí to, co má mít, co patří k její úplnosti. Čili, existuje věc sama o sobě dobrá, která ztrácí svou dokonalost, a tak se stává zlou. Například brambory jsou jako potravina určitě dobré. Jsou-li však napadeny hnilobou, ztrácejí tuto vlastnost a stávají se jako potravina nepoživatelné - zlé.

Podle toho, v jaké oblasti se zlo projevuje, rozlišujeme fyzické a mravní zlo. Fyzické zlo se projevuje v těle člověka nebo v přírodě. Je to každý nedostatek přirozené dokonalosti: zánik, selhání, znetvoření, nemoc, utrpení, smrt apod. Mravní zlo vzniká, porušuje-li člověk svým jednáním mravní zákon. Na rozdíl od fyzického zla mravní zlo závisí na lidské vůli. Původcem mravního zla (změny dobrého ve zlé) je člověk sám. Například nůž slouží v domácnosti běžně k mnoha dobrým věcem, může být však použit zcela opačně - k ublížení na zdraví či dokonce k vraždě.

Rozlišit mravní dobro a zlo není vždy snadné. Citlivost vůči jednomu a druhému se vyvíjí po celý život. Schopnost je rozlišovat se pak nazývá moudrost a je jednou ze ctností.

K vlastnímu zamyšlení:

Zlo je spojováno se ztrátou určité vlastnosti. Co a jak bych měl dělat, abych neztratil ze zřetele hodnoty, které mne činí dobrým, jako je láska, pravdomluvnost, obětavost, poctivost, přátelství, rodinný život?

7. Původ dobra a zla

Jsou otázky, které si každý ve svém životě jednou položí. Mezi ně patří otázka: „Odkud se vzalo dobro a zlo? Lidé se od nepaměti na tuto otázku snaží odpovědět a vytváří myšlenkový systém nabízející vysvětlení.

A) Dobro a zlo jsou rovnocenné síly. Tak charakterizují zlo různé dualistické soustavy, jako například manicheismus, jehož zakladatel byl Mání, popravený v roce 276 po Kristu. Dualisté se domnívají, že svět existuje díky dvěma protichůdným mocnostem či principům. V západní kultuře se tento směr projevoval v některých sektách, které dobro spojovaly s duchem a zlo s hmotou. Ve východní čínské filosofii je obdobou dualismus jin (temnota) a jang (světlo), které se mají nacházet v každé živé i neživé části vesmíru.

B) Existuje pouze dobro, zlo je iluze. S tímto názorem se setkáváme v náboženských systémech buddhismu, bráhmanismu atd. Podle nich je zlo pouze lidský výtvor, iluze, od které se máme oprostít či očistit a tak se otevřít pro dobro.

C) Zlo a dobro jsou lidské, relativní, neobjektivní pojmy. Tak usuzuje mnoho myslitelů novověké filosofie. Například Jean Jacques Rousseau (+1178) předpokládá, že člověk je od přírody dobrý, zkazí ho pouze špatná výchova a společenské struktury. Immanuel Kant (+1804), v knize *Základy metafyziky mravů* tvrdí, že „ve světě, ba ani mimo něj není myslitelné vůbec nic, co by bylo možno bez omezení považovat za dobré, kromě dobré vůle“.

D) Existuje dobro, ale i svoboda odmítnout ho, a tak se otevřít zlu. Tak chápou původ zla Židé a křesťané, jak o tom vypráví Bible. První kniha Mojžíšova, třetí kapitola (Gn 3, 1-24) nám symbolicky popisuje zneužití svobody lidmi a rovněž nám vysvětluje, jak vlastně zlo vzniká - porušením Božího řádu. Navíc ukazuje i následky, které zlo v životě člověka s sebou přináší. Vznik zla a podíl člověka na něm podrobně vysvětluje ve svých spisech (například Vyznání) křesťanský myslitel sv. Augustin (+430).

Existence zla a utrpení člověka bývá mnohdy mylně používáno pro popírání existence Boha - „Kdyby byl bůh, jak by to mohl dopustit?“ Je třeba přiznat, že existence zla a utrpení se často vymyká lidskému pochopení, bouří se proti němu - člověk není povolán ke zlu a utrpení. Na druhé straně je to právě mylně chápaná lidská svoboda, která je schopna zlo v životě člověka a ve společnosti vytvářet. A to až do té míry, že člověk ve své svobodě odmítne Boha a zůstává vůči zlu naprosto bezmocný.

K vlastnímu zamyšlení:

Uvědomuješ si své povolání k dobru, a co děláš se svým sklonem ke zlu? Jak používáš svou svobodu?

8. Existence personálního Zla

Minule jsme si řekli o původu zla z pohledu různých filosofických koncepcí. Křesťanství věří v existenci Boha a Jeho všemohoucnosti. Zároveň si je vědomo existence zla, jako následku svobodné vůle, která se odvrací od Boha. Zlo do života člověka však vstupuje nejen z jeho vlastního popudu, ale ovlivňuje člověka i zvenčí. K pochopení tohoto nám pomůže biblický popis:

Nejzchytralejší ze vsí polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“ Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: »Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.«“ Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi. (Gen 3, 1 - 7)

Bible zde hovoří v symbolických obrazech. K vyjádření existence zlého ducha (a démonů) používá obraz hada a my si můžeme uvědomit několik důležitých věcí:

a) Existuje personální Zlo - ďábel, démoni, kteří se odvrátili od Boha, nejsou mu však v žádném případě rovni.

b) Vlivem naší neposlušnosti (žena, ač věděla o zákazu, se nechala zlákat) nás mohou přivést k hříchu.

Znalost o existenci duchovních bytostí, o mnoho „inteligentnějších“, je pro nás závažná, nemusíme však propadat beznaději. Bůh v osobě Ježíše Krista jejich moc přemáhá a nám přináší osvobození:

Když zlý duch spatřil Ježíše, vykřikl, padl před ním na zem a hlasitě zvolal: „Co je ti po mně, Ježíši, Synu Boha nejvyššího? Žádám tě, abys mne netrápil.“ Ježíš totiž nečistému duchu přikazoval, aby z toho člověka vyšel. (Bible, Evangelium podle Lukáše 8, 28 - 29)

Pro nás je podstatné, že:

c) Ježíš Kristus přišel na svět, aby zvítězil nad hříchem a mocí Zla (ďábla, démonu).

d) Osvobození člověka z moci Zlého je možné jen díky tomuto Kristovu vítězství.

Nejen naše osvobození, ale i konečný osud zlých duchů je popsán v Bibli:

Tu jsem viděl, jak z nebe sestupuje anděl, který má v ruce klíč od propasti a veliký řetěz. Zmocnil se draka, toho dávného hada, toho ďábla a satana, na tisíc let jej spoutal, uvrhl do propasti, uzamkl ji a zapečetil, aby již nemohl klamat národy, ... jejich svůdce ďábel byl uvržen do jezera, kde hoří síra a kde je již dravá šelma i falešný prorok. A budou trýznění dnem i nocí na věky věků. (Zjevení 20, 1-2.10)

K vlastnímu zamyšlení:

Jsi si vědom toho, že hříchem (neposlušnosti Božím přikázáním) se tvůj život otvírá pro působení Zla?

Jsi si vědom toho, že osvobození člověka z působení démonů je možné jen díky Kristu a jeho církvi?

9. Proces vzniku zla v nitru člověka

Dobro je nakažlivé, zlo však také. Z toho je patrné, že myšlenky předcházejí skutkům. Zlo se k nám šíří nenápadně, někdy pod stínem prospěchu či dokonce ctnosti. Jak tento proces vypadá? Můžeme si to ukázat na textu z první knihy Bible zvané Genesis 3, 1-7, jak jsme ho uvedli minule.

1. **Dotyk** - zlo se nás dotkne. Zpravidla něco vidíme nebo slyšíme, někdy máme neurčitý pocit. Ať už přijde zvenčí či zevnitř, následuje reakce, první myšlenka, nápad. Sice se ještě nerozhodujeme pro skutek, ale už dáváme (nebo nedáváme) té první myšlence prostor. *„Eva viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu...“*

2. **Rozmluva** - začíná určitý vnitřní rozhovor a objevuje se možnost říci ano, nebo ne. Je tu jakési zahrávání si se zlem. Už zahrávat si se zlem znamená směřovat k němu. Eva hovořila s hadem a začala připouštět možnost okusit zakázané ovoce.

3. **Konflikt** - vnitřní rozhovor se vyostřuje. Po delší nebo kratší době v nitru sílí (slábne). Je-li doprovázen příjemnou představou, je tím obtížnější jej odehnat. Můžeme si Evu v duchu představit, jak také bojovala, a čím více přemýšlela, tím více se jí ovoce zdálo lákavější.

4. **Souhlas** - zlo vítězí, vnitřní ano se následně proměňuje ve skutek. *„Eva vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl.“*

5. **Následek** - zlým skutkem to zpravidla nekončí. Ukazují se škody na druhém nebo na sobě, přicházejí výčitky svědomí. Následky skutku Evy a Adama líčí Bible velmi výstižně: *„Poznali, že jsou nazí“* - to znamená, že se narušil vztah s jejich ochráncem - Bohem, Stvořitelem. Pochopili, že nyní musí přijmout a snášet, co zavinili. Před pokušením, které vstoupilo do jejich života, se musí chránit sami: *„Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.“*

Uvedli jsme si velmi častý průběh vzniku zla v našem nitru, který však ne vždy musí skončit hříchem. Také ne všechny body probíhají stejně rychle, někdy je to moment, jindy například dlouho zůstáváme u „rozmluvy“ a zvažujeme. V životě nejme nikdy schopni odstranit první dva body, vždy tu bude pokušení a možnost nad ním uvažovat. Hřích začíná až někde v 2. až 4. bodě. Někdy je to už samotná vnitřní rozmluva o možnosti vykonat zlo, jindy až definitivní souhlas. Zásada zní: *„Čím dříve odporuji, tím snazší je odolat“*, jak to vyjadřuje známé latinské přísloví: *„In principio obstat“*.

Je třeba zlo znát a mít pevnou vůli mu nepodléhat. Znamená to být zásadový především vůči sobě.

K vlastnímu zamyšlení:

Co děláš pro to, aby tvá vůle byla pevná, a nepodléhals pokušením? Snažíš se čas od času si něco odříct?

10. Podstata lidského skutku

Abychom mohli lidské skutky morálně hodnotit, musíme nejdříve poznat jejich podstatu. Můžeme si to ukázat na malém příběhu:

Dědeček zestárnul a začaly se mu třást ruce. Při jídle rozléval občas polévku, někdy mu ji trochu vyteklo i z úst. Synovi a jeho ženě se to ošklivilo. Nakonec ho posadili do kouta, ale i tam se mu stalo, že spadla miska a rozbila se. Mladá paní ho vyhubovala: „Neumíte dávat pozor, koupíme vám umělou a tu rozbitou si zaplatíte!“ V domě byla špatná nálada a odnesly to i děti. Šestiletý synek to chtěl ve své prostotě napravit: „Maminko, neboj se, až budu velký a tobě se budou třást ruce, tak já ti tu misku dám zadarmo.“ Rodiče se přece jen zastyděli, pochopili, dědečka vrátili ke stolu a už nic neříkali.

Z příběhu lze vyvodit, co je lidským skutkem a co jím není. Rozeznáváme LIDSKÝ SKUTEK a SKUTEK ČLOVĚKA. Abychom mohli považovat něco za lidský skutek (morálně hodnotitelný), musejí být splněny dvě podmínky:

a) Člověk musí užívat rozum, přemýšlet, zdali to, co dělá je správné.

b) Při skutku musí být prostor pro svobodné rozhodnutí.

U jednání mladých rodičů byly splněny obě podmínky. Rodiče nesli plnou zodpovědnost za to, že dědečka ponižovali kvůli jeho nemohoucnosti. Jejich jednání bylo LIDSKÝM SKUTKEM, ovšem zlým. My bychom se měli snažit, aby co nejvíce našich lidských skutků patřilo mezi ty dobré.

Naproti tomu dědeček stěží ovládal třesoucí se ruce, a ani nebyl již tak rozumově pohotový. Když misku postavil na kraj a ona se naklonila, nestačil rychle zareagovat, spadla a rozbila se. Podobné skutky, kdy chybí patřičné poznání anebo je omezena svobody vůle, nazýváme SKUTKY ČLOVĚKA. Tyto skutky nelze mravně hodnotit a za ně člověk nemůže nést plnou morální zodpovědnost. To se děje v tom případě, když rozum a vůle nemají vliv. K takovým patří v první řadě tělesné potřeby, jako je spánek, dýchání, patří sem různé instinktivní a mechanické obranné pohyby, jakož i všechna jednání, která ovlivňuje nějaká indispozice. Ta může mít buď fyzické, nebo psychické příčiny (výbuchy hněvu, jednání v silných bolestech, duševní nemoci). Z toho vyplývá, že jednání dědečka z příběhu označujeme jako skutek člověka, a že dědeček za to nechtěné jednání nenesl žádnou zodpovědnost.

LIDSKÝ SKUTEK SE TEDY OD SKUTKŮ ČLOVĚKA LIŠÍ TÍM, ŽE OBSAHUJE PRVEK ROZUMU A VŮLE A LZE JEJ MRAVNĚ HODNOTIT.

K vlastnímu zamyšlení:

Jsi si vědom toho, že čím máš větší inteligenci a čím větší svobodnou vůli při rozhodnutích, tím větší máš morální odpovědnost?

Dnes se hovoří o hluboké ekonomické krizi, nepřišla sama, kdo by měl nést morální zodpovědnost za její příčiny: politici a manažeři bank, nebo prostí pracující?

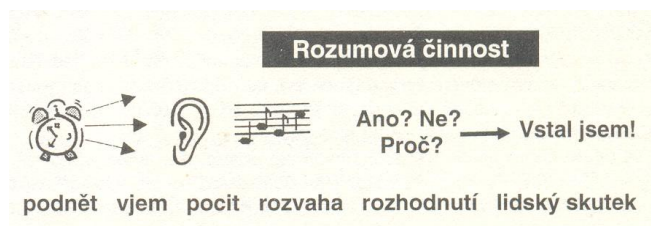
11. Rozumový prvek v lidském skutku

Zvíře si neklade otázky, zdali jeho skutek bude mít nějaký dopad, jedná totiž pudově a z reakcí svého okolí poznává prospěšnost či nebezpečí svého jednání.

U lidí je tomu jinak. Máme totiž schopnost, která nám umožňuje chápat sebe sama a svět kolem nás, uvažovat, kombinovat, přehodnocovat. Tato schopnost se nazývá *rozum*.

Rozum je duchovní poznávací schopnost, která však nejen poznává, nýbrž dokáže i posoudit, co je pro nás dobré v nejrůznějších životních situacích. Jak tedy ovlivňuje jednání?

Příklad: Zazvoní budík a já vím, že mám vstávat. Nechce se mi, ale vím, že když nevstanu, zaspím a přijdu pozdě do školy či zaměstnání. Jak dopadne můj vnitřní boj?

Z příkladu je patrné, jak významnou roli rozum má. Je pravda, že v jedné situaci působí vždy ne jeden, ale více motivů (motiv je hybná síla jednání). Rozum zpravidla upřednostňuje jeden z motivů, a tudíž i jedno z rozhodnutí.

Než začneme jednat, měli bychom o situaci přemýšlet, a to tím víc, čím důležitější situace je. Rozum nám dává nejen nápady, ale i možnost je rozvíjet. Rozum je velký dar, neboť je jim obdařen pouze člověk. Je to zároveň dar, který zavazuje - dostali jsme jej proto, aby naše jednání bylo rozumné.

Lidský rozum se však dá i zneužít. Jedním z největších překážek našeho správného jednání tak bývá „pýcha rozumu“, kdy se „zamilujeme“ do svých vlastních rozumových úsudků, protože jsou „naše“, bez ohledu na jejich objektivní pravdivost či důsledky. Proto také Pán Ježíš připomíná: „Velebím, tě Otče, Pane nebes i země, že jsi ty věci skryl před moudrými a rozumnými a zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče, tak se ti zalíbilo.“ (Mk 11, 25)

Lidský rozum, který v zásadě hledá dobro, může být tedy ovlivňován vůlí, k zdůvodnění si toho, co se líbí nám, co si chceme vynutit. Když člověk často upřednostňuje svoji vůli, rozum si na to tak zvykne, že přestane vnímat realitu. Říkáme potom, že ztratil „zdravý rozum“. Takovým běžným příkladem pro nás mohou být horoskopy. Ačkoliv naprosto jistě víme, že jsou to nepravdivé výmysly, mnozí si na ně natolik zvykli, že jsou uveřejňovány téměř ve všech časopisech či novinách.

K vlastnímu zamyšlení:

Co mám dělat pro to, abych při své inteligenci zůstal pokorný?

Jsem ochotný často naslouchat druhým lidem a především Bohu?

12. Svoboda jednání

Dnes se zamyslíme nad jedním z klíčových témat pro etiku - svobodou. Kdy je člověk svobodný?

Svoboda je mohutnost, zakořeněná v rozumu a ve vůli jednat nebo nejednat, udělat to či ono a tak sama od sebe konat vědomé skutky. Díky svobodné vůli rozhoduje každý sám o sobě.

Pro mravní hodnocení činu je důležité rozlišit svobodu *jednání od* svobody *rozhodnutí* (které proběhne „uvnitř“ a je plně v moci člověka). Svoboda jednání je někdy hluboce podmíněna okolnostmi, ve kterých se člověk nachází, a může ji omezit nebo znemožnit řada vlivů:

- 1) Násilí - mnohem častějším případem než fyzické násilí je mnohdy rafinované násilí duševní. Může být způsobeno jedincem, ale i celou společností, když se řada lidí vůbec nedokáže vymanit s drtivého vlivu „veřejného mínění“, které očekává od člověka příslušné jednání.
- 2) Afekty - vykonávají na člověka mocný vliv (ochromující strach či zaslepující hněv).
- 3) Zdravotní poruchy - ovlivňují poznání i chtění tím, že je omezují a znesnadňují (fobie) nebo znemožňují (psychózy).
- 4) Biosociální vlivy - vliv výchovy, prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, ale také vliv právního řádu společnosti.

Základní zásada zní, že vlivem nevědomosti nebo NESVOBODY V JEDNÁNÍ se omezuje nebo dokonce zcela vylučuje mravní odpovědnost. Můžeme si to ukázat na události z Bible.

K Ježíšovi přivedli zákoníci a farizeové ženu, přistiženou při cizoložství; postavili ji doprostřed a řekli: „Mistře, tato žena byla přistižena při činu jako cizoložnice. V zákoně nám Mojžíš přikázal takové kamenovat. Co říkáš ty?“ Ježíš se sklonil a psal prstem po zemi. Když však na něj nepřestávali naléhat, zvedl se a řekl: „Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kamenem!“ A opět se sklonil a psal po zemi. Když to uslyšeli, zahanbeni ve svém svědomí vytráceli se jeden po druhém, starší nejprve, až tam zůstal sám s tou ženou. Ježíš se zvedl a řekl jí: „Ženo, kde jsou ti, kdo na tebe žalovali? Nikdo tě neodsoudil?“ Ona řekla: „Nikdo, Pane.“ Ježíš jí řekl: „Ani já tě neodsuzuji. Jdi a už nehřeš!“ (Jan 8, 3 - 11)

Ačkoliv zákoníci chtěli tuto ženu odsoudit, Ježíš se jí zastal, neboť její život byl tak ovlivněn žádostivým životem samotných žalobců, že spíše oni, než ona, měli být souzeni.

Mnohdy je situace stejná i dnes. Po loňském řádění mladých lidí v Anglii se ozvaly dvoje hlasy. První - rychle to vyšetříme a viníky přísně potrestáme. Druhý - obezřetnější - neměli by být také (nebo spíše) vyšetřeni a potrestáni ti, kteří mladé lidi do morálně bezperspektivního života přivedli? Nebylo chování mladých jen důsledkem „nemoci“ společnosti?

Společnost, která se nedrží přirozeného mravního zákona, se sama stala příčinou objektivně zlého, ale nesvobodného jednání lidí. Pro nás je důležité si uvědomit: Objektivně hříšné jednání je třeba napravit („Jdi a už nehřeš“), ale v morálním souzení člověka máme být milosrdní („Ani já tě neodsuzuji“).

K vlastnímu zamyšlení:

Které společenské jevy v naší zemi jsou následně příčinou úpadku mravů a tím i nesvobodného jednání člověka?

13. Svoboda rozhodnutí

V minulém zamyšlení jsme hovořili o svobodě jednání. Uvědomujeme si již zřetelněji, že v praxi ne vždy máme v jednání svobodu. Vždy však máme usilovat o SVOBODU ROZHODNUTÍ. V čem spočívá tato svoboda? Rozhodnutí je svobodné, pokud se rozhodují nejen bez vnějšího nátlaku či vnitřního omezení, ale především, když se rozhodují pro pravdu a dobro. Pokud moje rozhodnutí toto pomíjí, moje duše upadá do „zajetí zla a nepravdy.“

Pěkně to vyjádřil Ježíš ve svých slovech k farizeům, kteří se ho chtěli za žárlivosti zbavit.

Ježíš řekl Židům: „Zůstanete-li v mém slovu, jste opravdu mými učedníky. Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.“ Odpověděli mu: „Jsme potomci Abrahamovi a nikdy jsme nikomu neotročili. Jak můžeš říkat: stanete se svobodnými?“ Ježíš jim odpověděl: „Amen, amen, pravím vám, že každý, kdo hřeší, je otrokem hříchu. Otroek nezůstává v domě navždy; navždy zůstává syn. Když vás Syn osvobodí, budete skutečně svobodni. Víím, že jste potomci Abrahamovi; ale chcete mě zabít.“ (Evangelium podle Jana 8, 31 - 36)

Z úryvku evangelia si můžeme uvědomit dvě věci. Za prvé, člověk, který je v zajetí hříchu (je jeho otrokem) je nějak vnitřně nucen rozhodovat se pro lež a zlo. Za druhé, osvobození od hříchu - tedy nalezení pravé svobody - lze v konečném důsledku nalézt jedině při pomoci Boží: „Když vás Boží Syn osvobodí, budete skutečně svobodni.“

Pravá svoboda tedy spočívá v tom, rozhodnout se pro dobro a pravdu, a nikoliv jen libovolně.

Mylí se tedy *anarchisté*, když tvrdí, že svoboda jednotlivce je neomezená a že ji nemůže omezovat ani státní moc či jakýkoliv právní řád.

Rovněž rozšířeným omylem je *svoboda, která vylučuje jakékoliv mravní zásady*. Za svobodného se tak považuje člověk, který se oprostil od morálky. V praxi to znamená úplnou svobodu sexuální, toleranci prostituce, pornografie, sex shopů ... Na to pamatuje *Listina základních práv a svobod*, když na jedné straně zaručuje, že „každý má právo vyjadřovat své názory“ a na druhé straně předchází zneužití svobody: „Svoboda projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ... ochranu veřejného zdraví a mravnosti.“

Svoboda rozhodnutí dělá z člověka mravní subjekt a zahrnuje tak v sobě možnost volit mezi dobrem a zlem - růst v dokonalosti, nebo selhat a hřešit.

K vlastnímu zamyšlení:

Svoboda je něco, po čem toužíme. Dosáhneme ji tím, když budeme prosazovat možnost konat „to, co chci“, nebo tím, že se budeme učit „poznávat a konat dobro“?

14. Lidské skutky dobré a špatné

Naše svoboda z nás dělá mravní subjekt. Jestliže je náš skutek zvolen ze svobodného rozhodnutí, můžeme ho hodnotit jako mravně dobrý nebo špatný. Mravnost lidských činů skutků závisí na třech věcech:

- na zvoleném předmětu;
- na vytčeném cíli nebo úmyslu;
- na okolnostech jednání.

Mravně dobrý skutek předpokládá, aby byl dobrý předmět, cíl i okolnosti jednání. Špatný cíl může pokazit předmět, který je sám o sobě dobrý. Ukážeme si to na příkladech:

a) „Uspořádání charitativního adventního koncertu pro podporu postižených dětí.“

Zde můžeme jednoznačně říci, že se jedná o dobrý předmět. Tento dobrý předmět však může pokazit vytčený cíl a úmysl vykonávajících. Pokud by se účinkující chtěli tímto chlubit nebo získat nějakou přízeň publika pro sebe (a nikoliv čistě pro postižené děti) byl by jejich úmysl špatný a tedy i celé jejich jednání.

b) Podobně je to s okolnostmi, za kterých je čin proveden. Tyto okolnosti nemohou sice již změnit mravní hodnotu skutku samotného (ze zlého udělat špatný a ze špatného dobrý), mohou však výrazně zhoršovat či zmenšovat jejich dobrotu nebo špatnost. Příklad: „Člověk se dopustil krádeže z důvodu hladu.“ Krádež je špatnou věcí, ale v daném případě zde je polehčující okolností hlad.

c) „Daroval část svého majetku na pomoc postiženým dětem, ačkoliv si sám musel často něco potřebné nebo dobré pro život odříci.“ Protože dal spíše ze svého nedostatku, než nadbytku (to co doma již nepotřeboval), takový dar zvyšuje mravní hodnotu skutku.

d) Není však neobvyklé, že lidé mylně pomocí okolnosti či pro nějaký cíl omlouvají jednoznačně špatné jednání. Tak někdo ospravedlňuje užívání tvrdých drog, tím že mu přinášejí uměleckou inspiraci, jiný zdůvodňuje krádeže a podvody zase tím, že je to jediná možnost trochu si „polepšit“.

Skutek je opravdu dobrý jen tehdy, když nemá záporné důsledky pro mne či pro druhého člověka.

Nakonec je ještě třeba uvést, že existují i skutky, které jsou samy o sobě špatné, a to i tehdy, když se dělají s dobrým úmyslem. Patří mezi ně vražda (také umělé přerušování těhotenství), genocida, sebevražda, mrzačení lidí, tělesné a duševní týrání, otroctví, prostituce, vykořisťování pracujících (zadržení spravedlivé mzdy), atd. Takové skutky nazýváme „vnitřně špatné“.

K vlastnímu zamyšlení:

Znáš nějaké skutky ve svém okolí, které jsou vnitřně špatné? Našel jsi odvahu a ozval ses proti nim?

15. Přirozený mravní zákon

Zákony, kterými se řídí lidé i celé společnosti mají různé podoby i příčiny vzniku. Některé zákony vytvářejí sami lidé, kteří k tomu mají pravomoc - to jsou *zákony dané společností*, například když parlament schválí a vydá zákon o sociálním zabezpečení. Existují zákony, pocházející z víry, kdy původcem je Bůh. Takovým říkáme *Boží zákony* (například Desatero).

Některé zákony objevujeme v přirozenosti člověka. Například pud sebezáchovy nás zavazuje chránit si svůj život. Takový zákon nazýváme *přirozený zákon*, neboť se projevuje především v hlase našeho svědomí. Ačkoliv tento zákon ukládá člověku mravní povinnost, z principu neomezuje lidskou svobodu.

Přirozený mravní zákon tedy říká, jak má člověk jednat, aby byl ve shodě se svou přirozeností a s jejími cíly. Člověku je dán rozum a s ním i schopnost poznávat dobro a odlišovat ho od zla, ba co více, to dobro konat. Přirozený mravní zákon se nedá měnit, protože je v hloubi našeho lidství. Již Cicero říká, že mravní zákon nebyl vynalezen lidmi: „*Přirozený (mravní) zákon je závaží na duši člověka, jež ho táhne k dobru. Proto běda člověku, jenž se snaží zastavit toto závaží, odstranit blahodárný vliv na jeho duši! Pak se člověk řítí střemhlav do mravní zkázy. A protože se nikdo nemstí tak jako příroda na každém, kdo se snaží ji obelhat nebo se vymknout z jejího vlivu, nemůže člověk, který přestupuje přirozený zákon, očekávat nic dobrého. Tomuto zákonu nelze upírat platnost, ani jej z části zrušit, ani úplně ho odstranit, ani nemůžeme být senátem nebo lidem od tohoto zákona osvobození*“ (Cicero, *O státě*).

Přirozený mravní zákon může každý poznat alespoň v hrubých rysech. Pudí nás konat dobro a varovat se zla, a to v nejrůznějších formách: prokazovat dobro druhým, nebýt sobec, chránit život svůj i druhých, být vděčný.

Základní pravidla, která poskytuje přirozený mravní zákon, však nestačí. Poučení, výuka a životní zkušenost jej nutně doplňují. Přirozené mravní zákony však nelze zrušit ani pod záminkou „svobody“, například legalizovat eutanazii, umělé přerušování těhotenství, prostituci, užívání tvrdých drog atd. Takové lidské zákony by byly vnitřně nemorální a ve své podstatě nelegitimní, neboť žádný člověk není osvobozen od přirozeného mravního zákona.

K vlastnímu zamyšlení:

Jak rozumíš následujícímu výroku papeže Jana Pavla II.: „Ve vztahu k mravním normám, které zakazují zlo, neplatí žádná privilegia nebo výjimky. Před nároky mravního zákona jsme si všichni rovni“?

16. Svědomí

Dnešní zamyšlení budeme věnovat nejdůležitějších věcí pro zachování mravnosti - *svědomí*. Popírat jeho existenci by bylo stejně pošetilé, jako popírat existenci vzduchu. Jeho hlas je totiž v nitru člověka tak zřejmý, že mnohý by si přál, aby se raději neozýval. Jinému zase dává svědomí obdivuhodnou mravní sílu, postavit se proti mínění svedené většiny.

Pojem svědomí není něco, co by vynalezli až křesťané, ale o svědomí psali myslitelé a filosofové všech dob. Bude zajímavé, aspoň stručně do historie nahlédnout.

O svědomí psal už Sokrates, když ho popisuje jako „*neviditelný božský hlas v nitru člověka, vynášející soud o tom, co se nesmí dělat*“.

První promyšlené pojetí svědomí se objevuje ve stoické filosofii u Seneky: „*Svědomí je posvátný duch daný jako strážce nad našimi špatnými a dobrými skutky*“. Podobně píše Cicero, Livius, Plinius Mladší, kteří svědomí chápou jako jistého zákonodárce, který zlé skutky kárá, dobré chválí. V jejich dílech se můžeme dočíst: „*Světlo se těžko snáší se špatným svědomím*“. „*Prvním a největším trestem hříšníků je vědomí, že zhřešili*“ (Seneca, Listy Luciliovi). „*Mnoho lidí se bojí o svou pověst, málokteří o své svědomí*“ (Plinius, Dopisy).

S realitou svědomí počítají zejména křesťanští autoři, například sv. Pavel: „*Pohané... z přirozeného popudu dělají, co zákon nařizuje... Tím jen ukazují, že obsah zákona (Božího) mají vepsán ve svém srdci. O tom u nich vydává svědectví také jejich svědomí, úsudky, kterými se mezi sebou obviňují nebo obhajují*“ (List Římanům).

Známý je také výrok filozofa Immanuela Kanta: „*Jestliže mne něco naplňuje obdivem a úctou, tak hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně*.“ V knize o ctnostech popisuje svědomí takto: „*Každý člověk má svědomí, shledává, že je pozorován nějakým vnitřním soudcem, jenž mu hrozí, vnuká mu úctu. Tato moc, jenž bdí nad zákonem, není něco, co si sám člověk dle libosti dává, ale je takřka vtělena v jeho bytost. Může je sice rozkošemi nebo rozptýleními ohlušit nebo uspat, ale nikoliv se mu vyhnout, časem zas přijde k sobě, procitne, a tu uslyší jeho strašný hlas*.“

Setkáváme se však někdy i s popíráním svědomí. Tato domněnka vyplývá z jednání některých osob (Hitler, Stalin), které se dopouštěly tak velkého zla, že se zdá nemožné, aby vůbec měly nějaké svědomí.

K vlastnímu zamyšlení:

Svědomí je něco posvátného v nás. Historie nás však učí, že i to posvátné se může vytrácet a nakonec úplně ztratit. Každá lež, podvod, krádež, neúcta k Bohu a jeho přikázáním,... každý hřích, kterého nelitujeme a neusilujeme ho napravit, v nás „ztlumí“ toto světlo, až se naše svědomí stane temnotou. Věnuješ občas chvíli svému svědomí, lítosti a touze po vlastní nápravě?

17. Co je svědomí

Slovo *svědomí* je složený výraz: *s-vědomí*, (latinsky *con-scientia*). Znamená to, že svědomí má něco společného s vědomím. Základ k pochopení svědomí položil Aristoteles tím, že rozlišil teoretický a praktický rozum. Teoretický rozum poznává pravdu pro ni samotnou, cílem jeho poznání je „nazírání“ pravdy. Pravda se nepodřizuje nějakému praktickému účelu.

Kdežto praktický rozum je zaměřen k poznání, které pomáhá nalézt odpověď na otázku: Co mám dělat, jak mám něco vytvořit? Praktický rozum tedy navazuje na rozum teoretický. Tímto rozlišením na teoretický a praktický rozum, a jejich souvislost, Aristoteles poskytl základ pro pojetí svědomí:

Svědomí je praktický úsudek, kterým člověk poznává, zda konkrétní jednání, které zamýšlí vykonat nebo právě uskutečňuje nebo už provedl, je mravně dobré nebo špatné.

Svědomí se projevuje schopností praktického rozumu činit mravní úsudky a závěry. Tato činnost praktického rozumu je součástí přirozeného zákona.

Katolická církev dnes mluví o svědomí jako o nejtajnějším středu a svatyni člověka. Naslouchá-li moudrý člověk svědomí, může slyšet hlas Boha, který k němu mluví. John H. Newman to vyjádřil slovy: „Cítíme-li zodpovědnost, zahanbení či zděšení při prohřešku proti hlasu svědomí, pak to zároveň znamená, že je tu někdo, komu se zodpovídáme, před kým se stydíme, jehož nároků na nás se bojíme...“

Svědomí před jednáním a po něm

Co nastává první? Nejdříve se ozve svědomí a pak člověk jedná, nebo naopak? V praktickém životě se můžeme setkat s oběma případy:

1. *Jirka dlouho nebyl u babičky. Když se dozvěděl, že je nemocná, rozhodl se ji navštívit. Ale zrovna mu volal kamarád a pozval ho k sobě. Jirka zpočátku váhal, nakonec však kamaráda odmítnul a šel k babičce.*

Zde se jedná o *předcházející svědomí* - mravní úsudek navštívit nemocnou babičku byl učiněn před jednáním.

2. *Jirka spěchal a projel úmyslně křižovátku, když už svítila červená. Měl štěstí, že se nic nestalo, avšak ostatní řidiči na něj varovně troubili, když ho těsně minuli. Po chvíli výrazně zpomalil jízdu, neboť si uvědomil, jaké neštěstí mohl způsobit.*

Ozvalo se *následné svědomí* - tedy úsudek, který vznikl až po jednání. Protože byl skutek mravně zlý, Jirka měl výčitky.

Následné svědomí nemusí pouze vyčítat, může také chválit, ovšem to musí být skutek mravně dobrý.

K vlastnímu zamyšlení, doplň správně slova předchozí a následné.

MRAVNÍ SKUTEK → *HLAS SVĚDOMÍ* = *SVĚDOMÍ*

HLAS SVĚDOMÍ → *MRAVNÍ SKUTEK* = *SVĚDOMÍ*

18. Autonomie svědomí

Stane se, že člověk jedná v protikladu k názoru většiny jen na základě svého svědomí. Místo, aby podlehl cizímu nátlaku, poslechne zákon vlastní, tedy jedná samostatně - autonomně. Slovo autonomie pochází z řečtiny a znamená „svézákonnost“ (*auto* - vlastní,svůj; *nomos* - zákon). Znamená to, že svědomí se stává svému nositeli zákonem, nejbližší normou jednání. Autonomie svědomí také znamená, že člověka nikdo nemůže k něčemu morálně zavázat, aniž tento závazek přijme jeho svědomí. Jinými slovy, pokud nebudu přesvědčen o tom, že skutek je v souladu s mým svědomím, neměl bych jej konat. Co svědomí neschválí, to mě nemůže zavazovat. Tato myšlenka se objevuje i v Listině práv a svobod: „*Svoboda smýšlení, svědomí a vyznání je zaručena*“ (Čl 15/1). Kdo tedy někoho nutí jednat proti jeho svědomí a činí na něho nepřiměřený nátlak, porušuje důstojnost člověka.

Abychom si osvětlili tuto autonomii svědomí, uvedeme si příklad z druhé světové války. Claus Schenk von Stauffenberg krátce před neúspěšným atentátem na Hitlera, za který byl později popraven, napsal: „*Je na čase konečně něco podniknout. Ovšem ten, kdo se něčeho odváží, musí si být vědom toho, že zřejmě vstoupí do dějin s puncem zrádce. Jenže nevykoná-li ten skutek, stane se zrádcem svého vlastního svědomí.*“

Svědomí člověka ho činí schopným rozlišovat dobro a zlo, a následně se svobodně a samostatně rozhodovat. Pokud svědomí nebylo špatně formulováno, pak je náš vnitřní hlas vždycky ve shodě s tím, co je obecně rozumné, spravedlivé a před Bohem dobré. Kdyby všichni lidé jednali podle svědomí, nemuseli bychom se jeden druhého bát. Apoštol Pavel o tom píše v listě svému učedníkovi Titovi takto: „*Čistým (ve svědomí) je všechno čisté. Ale poskvrněným a nevěřícím nic není čisté. Jak jejich rozum, tak jejich svědomí jsou poskvrněny. Prohlašují, že znají Boha, avšak svým jednáním to popírají. Jsou odporní, neposlušní a neschopni jakéhokoli dobrého skutku.*“

Pokud svědomí neprotestuje, neznamená to tedy automaticky, že jedním dobře. Ze zkušenosti víme, že svědomí může být vlastní vinou otupeno, takže si již člověk neuvědomuje, zda jedná dobře nebo zle. S lidmi, kteří mají takto otupené svědomí, nebo si dokonce zvykli jednat proti jeho hlasu, je potom velice nesnadné jednání. Jsou nevyzpytatelní a ve své podstatě s nimi nelze vážně počítat. I když se jim samotným zdá, jak jsou „chytří“, v konečném důsledku tím trpí nejvíce oni sami.

K vlastnímu zamyšlení:

Mnozí si myslí, že si křesťané zbytečně komplikují život, když hovoří o hříchu a hlasu svědomí vyzývajícímu pokání. Co bys zvolil ty:

a) *Pocit viny, ale po lítosti i jistotu odpuštění a smíření;*

b) *Zahlušení svědomí, ale i nejistotu poznání dobra a zla, tedy i nemožnost vzájemného pochopení?*

19. Výchova svědomí

Svědomí, které je vrozeno každému člověku, může být špatně formováno, a tak otupeno. Proto musí být vzděláváno, aby se stávalo stále citlivějším nástrojem správného jednání.

První vlastní formací svědomí je jeho sebekritičnost. My lidé totiž máme sklon uvažovat tak, aby to bylo spíše k našemu prospěchu.

Dalším formováním svědomí je vliv dobrého jednání druhých. Lze říci, že svědomí se vyvíjí docela přirozeně tím, jak na ně působí různé lidské a sociální vlivy: rodiče, kamarádi, škola, sdělovací prostředky, umění... Tyto vlivy si občas protirečí a podle toho se chová i svědomí - je nestálé, vrtkavé, měnlivé. Aby získalo potřebnou stálost a pevnost, je třeba, aby vlivy nebyly náhodné a rozporné - pak mluvíme o výchově. O tomto vlivu vlastního správného svědomí a následného jednání na druhé píše apoštol Petr: *„Zachovávejte si dobré svědomí, aby ti, kteří hanobí váš dobrý způsob života v Kristu, byli zahanbeni. Je přece lépe, abyste trpěli za dobré jednání, bude-li to snad vůle Boží, než za zlé činy.“*

Horší případ nastává tehdy, když je zlo ignorované nebo dokonce propagované v celé společnosti. Potom jí hrozí postupný morální úpadek. Nejen Bible, ale i sama historie nás varuje před takovými věcmi. Proto jsou správné iniciativy, které se snaží otupěle svědomí lidí probudit.

Jen správně vychované svědomí vede člověka k svobodě konat poznané dobro. Pro společnost je tedy velmi prospěšné dbát o morální růst, zejména u dětí a mládeže. Katechismus* nás učí, že správné a pravdivé svědomí se formuje výchovou - niterným přijímáním Božího slova a učením církve, která nashromáždila s přispěním Ducha svatého a Písma za dlouhou dobu své existence na příkladu svatých velké množství poznatků o správném jednání.

Velkým zločinem komunismu, který setrvává dodnes, bylo odstranění vlivu kněze na mládež. Neboť jedině kněz, který má odborné vzdělání a praxi, může autenticky posoudit vnitřní konflikty svědomí, vést mladé lidi k samostatnosti a správnému užívání svědomí. *„Všechno, co souvisí s mravností, vychází v konečném důsledku logiky z teologie, a ne ze sekulárního základu“* (Max Horkheimer, německý filosof a sociolog). Pověděno jinými slovy: *„Bez kněze a jeho svátostné služby nelze dosáhnout života ve shodě s Božím plánem“*.

K vlastnímu zamyšlení:

Jako dodržujeme hygienu těla, máme dodržovat také hygienu duše. Našel jsi čas a ochotu pro formaci svého svědomí, aby nebylo otupělé nebo pokřivené? Svědomí bývá nazváno „Božím hlasem“, uvažoval jsi o tom, poradit se v otázkách svědomí s odborníkem, který zná Boží zákony, tedy s knězem?

* Katechismus - obsahuje, v co dnes katolická církev věří a jak se má člověk učit rozumné víře.

20. Zákony vytvořené společnosti

Se zákony, normami či pravidly (řády) se setkáváme na každém kroku: státní zákony, dopravní předpisy, školní řády, vyhlášky a normy atd. Nejvyšší právní normou v našem státě je Ústava, kterou vydává parlament. Je pochopitelné, že ne všechny zákony stejně a každého zavazují. Dnes si povíme něco o zákonech vytvořených společností (státem), jak je můžeme definovat a jaké by měly mít náležitosti.

Zákony vytvořené společností nazýváme lidské zákony, na rozdíl od zákonů přirozených, či zákona Božího, o kterém si povíme později. Lidské zákony reagují na potřeby společnosti i člověka, jako jednotlivce a měly by vycházet ze zákona přirozeného. Na to upozorňoval již Celsus: „Co nepřipouští přirozenost, to nestvrzuje žádný zákon“. Například je přirozené pro manžely mít a starat se o děti, a to stvrzuje i zákon, když přikazuje rodičům pečovat o děti a dbát o jejich výchovu a vzdělání.

Obecně by měl každý zákon respektovat tři podmínky:

- a) shodovat se s přirozeným zákonem
- b) vést k obecnému dobru
- c) nepřekračovat přirozené lidské možnosti.

Zákon, který by tyto tři podmínky nerespektoval, je nespravedlivý.

Takovým nám známým případem, který toto nerespektoval, byl zákon (nebo spíše jeho výklad) o přímé volbě prezidenta ČR, kdy Ministerstvo vnitra při vyřazení kandidátů počítalo procenta chybných podpisů na kandidátních listinách, místo toho, aby je průměrovalo, a tak vyřadilo některé kandidáty. Nejvyšší správní soud však jednoho kandidáta na prezidenta vrátil mezi uchazeče. Odůvodnil to nutností respektovat matematické zákony (tedy zákon přirozený) a nikoliv jen možný výklad zákona.

Podobně by byly nespravedlivé zákony, které odmítají soukromé vlastnictví (například komunistické zákony), neboť odporují přirozené touze člověka vlastnit, rozmnožovat se a budovat, a tedy potlačují rozvoj schopností člověka.

Zákony musí mít na zřeteli také obecné dobro, i když ne všichni se s těmito zákony ztotožňují. Je v jejich zájmu je přijmout, protože nejen omezují, ale také dávají pevný základ pro fungování společnosti. Například šestnáctiletý mladík by rád vyzkoušel mnohé věci, přesto zákony zakazují podávat alkohol osobám mladším 18 let, vzhledem na fyzické zdraví a rozhodovací schopnosti mladistvých.

Papež ve svém poselství k letošnímu 1. lednu (ten je každoročně Světovým dnem modliteb za mír) napsal: *„Je třeba uznávat a podporovat také přirozenou strukturu manželství jako spojení mezi jedním mužem a jednou ženou tváří tvář pokusům postavit ho právně na stejnou úroveň s formami spojení radikálně odlišnými, které manželství ve skutečnosti ohrožují, přispívají k jeho destabilizaci a zatemňují jeho specifický charakter i jeho nenahraditelnou sociální roli.“* Důvodem, proč to papež napsal, je prosazování státních zákonů o homosexuálních partnerstvích. Takové zákony však odporují všem výše zmíněným podmínkám spravedlivého zákona. Zamysli se, v čem?

21. Boží zákon - Desatero

Pod názvem Boží zákon rozumíme takový zákon, který byl dán lidem skrze Zjevení*. Zvláštní formou tohoto Zjevení je Desatero Božích přikázání (latinsky Dekalog). Těchto Deset přikázání tvoří zvláštní morální celek, jehož jednotlivá pravidla mají přirozený základ a orientují životní hodnoty. Deset přikázání bylo dáno Bohem Mojžíšovi na hoře Sinaj a v Bibli jej nalezneme v 2. knize Mojžíšově (Ex 20, 2-17) a v 5. knize Mojžíšově (Dt 5, 6-21). Ježíš Kristus v mnoha případech Desatero cituje, sám se však staví nad tato přikázání (činí důležitějším). Na vysvětlenou pro ty, kdo by si mysleli, že tato přikázání již nezavazují, dodává: „*Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit.*“ (Mt 5, 17) Doslovné znění *Desatera* se nalézá v Bibli, pro praktickou znalost jsou však uvedeny v zjednodušené (katechetické) formě v katechismu a není problém je dnes nalézt i na internetu.

První tři se týkají vztahu člověka k Bohu:

1. *Já jsem Hospodin, tvůj Bůh. Nebudeš mít jiného boha mimo mne...* ; 2. *Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha*; 3. *Pamatuj, abys den sváteční světil.*

Mnoho lidí dnes úplně zapomíná, že dalších 7 přikázání, o kterých mají povědomí, a chtěli by podle nich žít (tradičně česky vyjádřeno „jsem hodný člověk“), ztrácí bez těchto prvních tří smyslu. Bez vztahu člověka k Bohu jen těžko lze mluvit o nějaké etice či morálce. Vše se stává relativní a člověk se stává obětí vlastní hříšnosti.

Druhá část se týká mezilidských vztahů: 4. *Cti otce svého a matku svou...*; 5. *Nezabiješ*; 6. *Nesesmilníš*; 7. *Nepokradeš*; 8. *Nevydáš křivého svědectví proti bližnímu svému.* Tato přikázání jsou jednoduchým základem právního řádu společnosti. Kdybychom tato přikázání znali a podle nich žili, mnoho státních zákonů bychom nepotřebovali a nebylo by tolik neřešitelných soudních sporů.

Poslední dvě (9. *Nebudeš dychtit po ženě bližního svého*; 10. *Nebudeš dychtit po majetku jeho*) se týkají vnitřní žádosti člověka. Ukazují mu jeho hříšnost, neboť právě ze žádosti vychází lakota, krádeže, podvody, násilí a nespravedlnost, závist a touha přivlastnit si druhého či jeho majetek.

Podrobné vysvětlení jednotlivých přikázání nalezneme v Katechismu katolické církve.

„Desatero není v žádném případě souborem nějakých svévolně tyranských vrchností... Dnes stejně jako navždy je to jediná budoucnost lidské rodiny. Chrání člověka před ničivou mocí sobectví, nenávisti a lži. Odhaluje mu všechna falešná božstva, která ho zotročují: k těm patří sebeláska, touha po moci a po požitku, která vylučuje z lidského života Boha, která podvrací právní řád a která ponižuje lidskou důstojnost nás i našich bližních.“ (Jan Pavel II. na hoře Sinaj, 26. 2. 2002)

K vlastnímu zamyšlení:

Deset Božích přikázání tvoří naprosto výjimečný základ morálních zákonů lidstva. Znáš je nazpaměť?

*Zjevení - Boží iniciativa, kdy se On sám dává člověku poznat; skrze Ježíše Krista nám Bůh zjevuje svou podstatu a hloubku své lásky

22. Motivy lidského jednání, vášně

Často se ptáme po motivech lidského jednání, zvláště tehdy, když je nám protivné, nebo tehdy, když ho chceme u sebe či u druhých změnit. Termín motiv pochází z latiny (movere - hýbat, pohybovat) a v češtině by mu snad nejlépe odpovídal termín „pohnutka“. Je to něco, co stojí na počátku řetězce vnitřních dějů a končí skutkem.

V zásadě platí, že jsme motivováni k tomu, co potřebujeme. Například mám žízeň, a tak se sháním po tekutině. Mnohdy se na vlastním skutku podílí více motivů: Mám žízeň, ale také například chuť na něco zvláštního, zároveň mohu mít touhu napít se s někým známým a popovídat si atd.

Člověk sám si všechny motivy ani neuvědomuje, nicméně ony působí bez ohledu na to, víme-li o nich nebo ne. Obojí má svoje kladné i záporné stránky. Když si důvody svého jednání uvědomuji, mám více svobody, mohu toto mé jednání ovlivňovat rozumem, s tím je však spojena taky zodpovědnost. Když si naopak důvody jednání pořádně neuvědomuji, moje jednání se stává automatické, ale zároveň i málo ovlivnitelné, mám méně svobody. Příklad: při práci dostanu žízeň a automaticky sáhnu po sklenici na stole a vypiji to, co v ní je. Pokud se však nejdříve zamyslím, a zvažuji čeho se napít, přidají se třeba i další motivy, a nakonec si vyberu jiný způsob uspokojení žízně.

Snaha utřídit motivy lidského jednání je stará jako etika sama. Prvním filosofem, který se soustavněji zabýval vnitřní stránkou lidského jednání, byl Aristoteles, z kterého vycházeli mnozí další filosofové. Ti se zaměřili především na přirozený základ motivace, na motivy, které jsou člověku vrozené. Pro tento druh motivů se ustálilo označení *vášně*.

Vášně jsou občas lidmi povrchně spojovány buď s čímsi negativním (například se sexem), nebo naopak s něčím obdivuhodným (například vášně pro hudbu). Vášně jsou však přirozené složky lidské psychiky; zprostředkují přechod mezi smyslovým životem a životem ducha a zajišťují mezi nimi spojení. Vášně, samy o sobě nejsou ani dobré, ani špatné, teprve způsob, jakým vášně použijeme, můžeme nazvat dobrým nebo špatným. Pro způsob směřování přirozených motivů, tedy vášní, se v Bibli používá obrazu srdce: „*Dobrý strom nedává špatné ovoce a špatný strom nedává dobré ovoce. Každý strom se pozná po svém ovoci. Vždyť z trní nesklízejí fíky a z hloží hrozny. Dobrý člověk z dobrého pokladu svého srdce vydává dobré a zlý ze zlého vydává zlé. Jeho ústa mluví, čím srdce přetéká.*“ (Lk 6, 42) Pokud máme „dobré srdce“, směřujeme své vášně k dobru, pokud „srdce zlé“, používáme vášně hříšným způsobem.

K vlastnímu zamyšlení:

Člověku se může zdát, že jeho motivy jsou „čisté“, je to však jedině Bůh, který vidí do nitra i srdce člověka. Prosil jsi už Boha, aby ti dal upřímné (tiché, pokorné, čisté) srdce?

23. Co s našimi vášněmi?

Vášně jsou součástí našeho života, a ač samy o sobě nejsou dobré ani zlé, dostávají mravní hodnocení podle toho, jak skutečně závisí na rozumu a vůli. Ale jak je dostat do souladu s rozumem?

Pro mnohé antické filosofy byly vášně spíše překážkou svobodného jednání. Například stoikové chápou vášně jako určité zlo, které ctnostný člověk musí přemoci, a proto usilovali o stav zvaný apatheia, kdy je člověk od svých vášní oproštěn (z toho pochází slovo apatie - lhostejnost, nezájem, netečnost). Stoikové stanovili čtyři základní vášně: strach, smutek, žádostivost a rozkoš. Přirovnávali je ke čtyřem svárlivým ženám v domě. Klid nebude dřív, dokud se všechny nevyženou.

Jiný pohled nabízeli epikurejci, kteří považovali vášně a jejich omezování za nerozumné násilí na člověku. Kdybychom použili dnešního jazyka, mohli bychom to vyjádřit slovy mnohých reklam: „užij si pocitu...“, nebo „nevaž se, odvaž se“, anebo „proč se omezovat, vždyť přirozenost to žádá“.

Kde je vlastně pravda a kudy vede správná cesta?

Projev vášně často předbíhá rozumový úsudek. Že se hlásí vášeň, může signalizovat tělesná změna: zrychlený tep, zpocené ruce, zčervenalé tváře, sevřený žaludek apod. A přestože se člověk snaží zapojit rozum a „první reakce“ se odehraje nanejvýš ve fantazii, vášeň působit nepřestává, jen se skryje v nitru - a pak se může znovu objevit při stejném nebo podobném podnětu. Například, potká-li ženatý muž krásnou ženu, dokáže jednou a mnohokrát odolat, aby se jí přiblížil víc, než mu dovoluje jeho manželský vztah; může se ale stát, že jeho láska, která má základ ve vášni, vzroste natolik, že mu žádné rozumné důvody ani pevná vůle nezabrání v nevěře.

Ukazuje se tedy rozpor: Na jedné straně jsou vášně součástí lidské přirozenosti, podněcují, inspirují, aktivizují; na druhé straně však člověk nemá ani nemůže dát vášním volný průchod. Jinak řečeno, vášně mají sloužit člověku, ne naopak. Ale jak toho dosáhnout? Stačí na to bystrý rozum a pevná vůle? Napětí, které existuje mezi vášněmi a možnými skutky, nelze rozumem ani vůli zcela odstranit. Lze je udržet ve zdravé míře, když jsme k vášním pozorní - pak máme větší možnost předcházet jednání, které vede ke zlu.

Naše emoce a city mohou být převzaty do ctností, nebo zvráceny na neřesti. Mistři duchovní života přirovnávají tělo s jeho vášněmi ke koni. Pokud mu příliš povolujeme a on je potom hodně bujný, může se stát, že nás shodí. Pokud ho neustále držíme zkrátka, neustále brzdíme, daleko nedojedeme. Nejlepší kůň je dobře vycvičený, který dokáže rychle poslechnout. Povolíme-li uzdu v bezpečném terénu, aby se dal do klusu, a naopak, přitáhneme-li uzdu v nebezpečí, aby se co nejdříve dokázal zklidnit a zpomalit, potom je cesta bezpečná. U koní se toho dosahuje drezurou, u lidí nabýváním ctností.

Dokonalost mravního života se dosahuje, když člověk není pobádán k dobru pouze vůlí, nýbrž i „srdcem“.

K vlastnímu zamyšlení:

Zamysli se například nad vášní hněvu. V jaké situaci bys mu dal volný průchod (spravedlivý hněv), a v jaké bys naopak svůj hněv mírnil a snažil se uklidnit své rozjitřené srdce (nespravedlivý hněv)?

24. Ctnosti

Máme-li být pro druhé oporou, ukazovat jim dobrý příklad, nestačí se jen vyhýbat zlému jednání. Etické jednání vyžaduje více, poznat a zamilovat si jednání dobré, tedy ctnost. Proto si dnes povíme o ctnostech.

Staří Římané používali pro označení ctnosti slovo „virtus“, které má základ ve slově vir - muž. Ctnost tak vyjadřuje vlastnost, kterou tehdy obdivovali u mužů: statečnost, sílu, stálost... Řecky se ctnost zase řekne „arete“ a toto slovo vyjadřuje něco, co se líbí, vyniká, budí úžas. Řekové, a po nich Římané, začínají postupně obdivovat duševní zdatnosti: moudrost, mravní pevnost, duševní sílu, atd. Je-li jednání rozumné, vede k mravně dobrým skutkům. Ve středověku se potom díky křesťanskému pojetí význam ctnosti upevňoval. Kdo chtěl například být rytířem, musel mít tyto tři ctnosti: caritas (láska), comitas (vlídnost) a compassio (soucit).

Čím však ctnost je, jak ji definovat a jak se ji naučit?

V širším významu znamená ctnost určitou zběhlost v nějaké činnosti, například umím zpívat, malovat, dobře skákat, atd. Každý člověk je na něco šikovný a mnoho věcí dělá automaticky, ze zvyku. Má určitý sklon, nebo talent, který může dále rozvíjet. V etice však pojem ctnosti je výhradně spojen se stálou schopností konat nějaké dobro: „Ctnost je trvalá a pevná dispozice jednat dobře.“

Co je to jednat dobře, intuitivně chápeme. Aby toto naše jednání bylo ctností, musíme tak jednat trvale, to znamená, že tak jednáme stále (denně) a ne jen občas. Rovněž se vyžaduje pevnost, to zase znamená, že takto jednáme i tehdy, když se před námi vyskytnou překážky, a když se musíme zapírat, lidově řečeno: „zatnout zuby“. Ctnost se získává jedině tím, že se v konkrétním dobrém jednání cvičím. Jako se neřest získává opakováním špatného jednání, tak se ctnost získává opakováním dobrého jednání.

Apoštol Pavel píše: „*Konečně bratři, mějte zájem o všechno, co je pravdivé, co je čestné, co je spravedlivé, co je nevinné, co je milé, co slouží dobré pověsti, a o každou zdatnost (ctnost) hodnou chvály.*“ (List Filipským 4,8)

Abychom dosáhli velkých ctností, musíme se začít cvičit v maličkostech, jak radí Publilius Syrus: „*To, co se má v budoucnu stát velikým, rodí se z nepatrných počátků.*“

Ctnost však nesmí znamenat přehánění, ale spíše nalezení „zlatého středu“, správné a zdravé míry. Přísloví „*jít zlatou střední cestou*“, neznamená kompromisy a nevybočování z řady, ale hledání přiměřeného a nejvhodnějšího jednání.

Co přináší do našeho života ctnost? Život postavený na ctnostech, jakoby vyzařoval svou silou a dělá člověka krásným. Jsou však i další přirozené důsledky, které dává ctnost: odvrací se od zlého jednání, vede ke konání dobra, působí snadnost v dobrém jednání, dává radost, inspiruje druhé konat dobro.

Už od Aristotela a Platona byly za základní ctnosti považovány tyto čtyři: MOUDROST, STATEČNOST, MÍRNOST, SPRAVEDLNOST.

K vlastnímu zamyšlení:

Dokážeš vyjmenovat opak základních ctností? Například opakem moudrosti může být ...

25. Ctnost moudrosti

Moudrost je ctnost, která dává praktickému rozumu schopnost, aby v každé situaci rozeznal, co je naše pravé dobro, a zvolil přiměřené prostředky k jeho konání.

Moudrost je „*správné pravidlo jednání*“, píše sv. Tomáš, dovolávaje se Aristotela. Nazývá se „*auriga virtutum*“, vozatajem ctností, poněvadž řídí ostatní ctnosti a dává jim pravidla a míru. Právě moudrost bezprostředně řídí úsudek svědomí. Moudrý člověk rozhodne a uspořádá své chování podle tohoto úsudku. Díky ctnosti moudrosti uplatňujeme mravní zásady v jednotlivých případech, aniž bychom se mýlili, a překonáváme pochybnosti, týkající se dobra, které vykonáváme, nebo zla, kterému se máme vyhnout. Moudrost musíme odlišit od učenosti. I když studium k moudrosti a rozumnosti prospívá, ne vždy má takový člověk ctnost moudrosti.

Mnozí touží po moudrosti, jak ji však nabyt? I v knize knih, Bibli, je tato otázka položena:

„Jak poznat moudrost a kázeň, jak pochopit výroky rozumnosti, jak si prozíravě osvojit kázeň, spravedlnost, právo a přímost, aby prostoduší byli obdařeni chytrostí, mladík poznáním a důvtipem?“ (Př 1, 2-4) Král Šalamoun si ji přál více než vše ostatní, aby mohl dobře vládnout: „A Bůh dal Šalomounovi moudrost, převelikou rozumnost a takovou hojnost myšlenek, jako je písku na břehu moře.“ (1 Král 5, 9-10)

Apoštol Jakub na počátku svého listu uvádí: *„Má-li kdo z vás nedostatek moudrosti, ať prosí Boha, který dává všem bez výhrad a bez výčitek, a bude mu dána.“ (Jk 1,5) Důrazně však také varuje před zvrácenou podobou moudrosti (před vychytralostí): „Máte-li však v srdci hořkou závist a svárliivost, nechlubte se moudrostí a nelžete proti pravdě. To přece není moudrost přicházející shůry, ale přizemní, živočišná, ďábelská. Vždyť kde je závist a svárliivost, tam je zmatek a kdejaká špatnost. Moudrost shůry je především čistá, dále mírumilovná, ohleduplná, ochotná dát se přesvědčit, plná slitování a dobrého ovoce, bez předsudků a bez přetvářky.“ (Jk 3, 14-17)*

Z toho vidíme, že pravdivá moudrost pochází od Boha, je darem: *„Neboť moudrost dává Hospodin, poznání i rozumnost pochází z jeho úst.“ (Př 2, 6) Chce-li kdo získat skutečnou moudrost, musí se v modlitbě obrátit k Bohu: „Počátek moudrosti je bát se Hospodina; velice jsou prozíraví všichni, kdo tak činí.“ (Žalm 111, 10) „Proto jsem se modlil a byla mi dána rozumnost, vzýval jsem Boha, a přišel ke mně duch moudrosti.“ (Mdr 7, 7) Závěrem je třeba říci, jaký užitek má člověk, získá-li tuto moudrost: „Moudrost je lepší než perly, nevyrovnají se jí žádné skvosty.“ (Př 8, 11)*

Pozn.: Uvedené citáty jsou z Bible a zkratky v závorkách označují: název knihy, kapitola, verš. Součástí Bible (Starého zákony) je také **Knih moudrosti** a stojí za to si ji přečíst.

K vlastnímu zamyšlení:

Je-li takový užitek z moudrosti, nestojí za to o ni Boha vytrvale prosit?

26. Ctnost spravedlnosti

Málokdo je tak citlivý vůči spravedlnosti a jejímu porušování, jako mladí lidé: Přísně rozlišují dobro a zlo, dokážou přemýšlet o původu nespravedlnosti a jsou otevřeni nejvyšším ideálům. Cit pro spravedlnost vzniká ještě dříve v samém dětství. Děti například těžce nesou, že učitel má své oblíbence, že za stejný čin je otec jednou potrestán a podruhé ne. Co je to spravedlnost a co bychom měli dělat, aby byla v našem životě přítomna (abychom nabyli ctnosti spravedlnosti)?

Spravedlnost je mravní ctnost, která se zakládá na vytrvalé a pevné vůli dávat Bohu a bližnímu to, co jim patří. Tak definuje tuto ctnost katechismus a vidíme, že tato ctnost se nevztahuje jen na to být spravedlivý k lidem, ale i ve vztahu k Bohu. Málo kdo si uvědomuje, že zde na zemi je z dobrotivé vůle Boží a za největší dar, který obdržel (vlastní život), by měl být Bohu náležitě vděčný. Tato spravedlnost vůči Bohu se nazývá ctnost zbožnosti. Je faktem, že naše česká společnost touto ctností právě neoplývá, zato s nectností (neřestí) vysmívání víry Boha a církve se setkáváme poměrně často.

Spravedlnost mezi lidmi obvykle chrání zákon. Toho si byli vědomi už staří Římané, když se dožadovali zákonů, které by ji hájily. Byli si zároveň vědomi, že i zákon musí brát ohled na okolnosti, že nesmí platit nemilosrdně, jinak by se společnost podobala netvoru, který požívá vlastní děti. Proto také vzniklo přísloví: „Nejvyšší spravedlnost bývá největším bezprávím.“ (Summum ius, summa iniuria). I současný právní řád v mnohém čerpá z pramenů práva římského.

Velmi těžko se hledá spravedlnost ve vztahu mezi společností a občanem. Čeho je člen společnosti vůči ní povinen, a naopak, na co má každý člen společnosti právo vzhledem k postavení, zásluhám a schopnostem. Asi tušíme, že rovně v tomto případě ne vždy znamená spravedlivě. Ne každý má stejné zdraví, rovněž životní potřeby mnohdy záleží od stavu, náročnosti práce atd.

Naše společnost například vykazuje nízkou porodnost, což dlouhodobě vede k zhroucení sociálního systému. Mohli bychom asi najít více příčin, ale tou základní bude nedocení rodiny, ženy - matky atd. Rodina je u nás podceňována a nápravě brání gender ideologie, která nerespektuje lidskou přirozenost (zabíjení nenarozených dětí, redefinice pojmu manželství, homosexuální svazky) a pod hesly o svobodě mylně tvrdí, že spravedlivě = stejně.

O sociální spravedlnosti mluvíme tehdy, když nám jde o zachování rovnováhy mezi stavy a třídami lidské společnosti a všemi jejími členy. Z nedávné historie známe socialisticko - komunistický model, který k dosažení této spravedlnosti používal třídního boje a podněcoval nenávist.

K vlastnímu zamyšlení:

Ježíš pro dosažení spravedlnosti ukázal jinou cestu: obrácení srdce, vedoucí k milosrdné lásce a vlastnímu darování. Proč nelze dosáhnout spravedlnosti bez vnitřního obrácení?

27. Ctnosti statečnosti a trpělivosti

Ctnost statečnosti si obvykle spojujeme s představou bojovníka, který se dokáže vzepřít i největšímu nebezpečí, nestěžuje si a nepočítá rány. Nebo s představou člověka, který nehledě na sebe vystavuje nebezpečí vlastní život pro záchranu druhých. I když se statečnost projevuje nejzřetelněji ve fyzické úrovni (hasič běžící do hořícího domu), její skutečný zdroj je uložen v psychické výbavě člověka (mluvíme o jeho duševní síle či mravní odolnosti).

Seneca například napsal: *„Žít znamená bojovat“*. Chtěl tím ukázat, že životní boj se odehrává každodenně, často v skrytu, a my jsme svědky teprve výsledků.

Statečnost se projevuje zejména tehdy, když je veškerá lidská snaha slabá a pomoc odnikud nepřichází. Právě tehdy se objevuje morální síla, která dokáže odstranit i původně nepřekonatelné překážky.

Statečnost je tedy mravní ctnost, která při obtížích zabezpečuje pevnost a vytrvalost s úsilím o dobro. Posiluje rozhodnutí odporovat pokušení a přemáhat překážky mravního života. Ctnost statečnosti dává schopnost přemáhat strach, a to i strach ze smrti, čelit zkouškám a pronásledováním. Dává odvahu k tomu, aby se člověk zřekl svého vlastního života a obětoval jej při obraně spravedlivé věci. Písmo svaté často hovoří o statečnosti: *„Hospodin je má síla a statečnost“* (Žalm 118,14) Také Pán Ježíš povzbuzuje své učedníky: *„Ve světě budete mít soužení. Ale buďte dobré mysli, já jsem přemohl svět“* (Jan 16,33). Tento velký příklad statečnosti ukazují i dnes tisíce křesťanských mučedníků (ročně je zabito podle oficiálních statistik pro křesťanskou víru okolo 100 000 lidí), kteří vnitřně posílnění dokážou vzdorovat pronásledování a vyhrožování smrtí.

Příbuznou ctností statečnosti je trpělivost. Říká se, že trpělivost je dcera statečnosti. Právě trpělivosti není nikdy nazbyt, protože jsou překážky, se kterými si neporadí nejstatečnější člověk, jestliže není trpělivý, což vyjadřuje všeobecně známé přísloví: *„Hlavou stěnu neprorazíš“*. Ve světě se setkáváme se zlem, které nemůžeme sami odstranit, například úmrtí v rodině, tělesná postižení buď vrozená či vzniklá např. po nějakém úrazu, nepochopení druhých, falešná obvinění a pomluvy. Velkým zlem je také válka. Všechna zla můžeme však statečně přijmout a trpělivě snášet s vědomím, že toto má pro nás také smysl, přesahující jen samotné lidské chápání.

Trpělivost je tedy ctnost, která učí klidně snášet zlo, jež nelze odstranit. Přitom trpělivost se nemusí omezovat jen na určitý druh překážek a utrpení, ale může být rozšířena na všechno, co život přináší. Trpělivý člověk obohacuje sebe i druhé, podněcuje chuť do života, vyžaduje to však čas: *„Trpělivost růže přináší“*. Někdy však musí člověk počítat i s tím, že výsledek nebude vidět zde na zemi, ale až jednou na věčnosti.

K vlastnímu zamyšlení:

Jak rozumíš známému latinskému přísloví: „Per aspera ad astra (Přes překážky ke hvězdám)“?

28. Ctnosti uměřenosti (mírnosti) a zdrženlivosti

Když otec napomíná syna, který příliš dlouho telefonuje, upozorňuje ho, že překročil určitou hranici a měl by se mírnit. Vidíme, že je typické pro nemírnost to, že se proti ní prohřešujeme právě tam, kde nás táhnou pudry a vášně. Člověk ve své přirozenosti touží po příjemných věcech, udržet správnou míru však není snadné, protože právě to, co nám „chutná“ nejvíce, podvědomě vyhledáváme.

Uměřenost (mírnost) je ctnost, jenž nalézá náležitou míru v tělesných a smyslových potěšeních, ve slastech a zálibách. Čím jsou tyto vlivy silnější, tím těžší bude je ovládat.

S uměřeností proto zákonitě souvisí sebezápor jako schopnost usměrňovat vnitřní impulsy. Sebezápor není jen nějaké morální omezení, ale také a především potřeba vyplývající z osobní zkušenosti. Mohu se přejít, ale výsledkem je bolest břicha, a pokud to dělám častěji, jistě mne jednou nemine zdravotní komplikace s nadváhou. Rovněž mi nic nebrání, abych se opil, ale potom jsem „vyřazen z provozu“, neboť moje ovládání je omezené.

Hlubší vhled do problému nás učí, že sebezápor a zdrženlivost člověku neškodí, neboť mu umožňují vzdát se či oddálit dosažení hodnoty nižší (nebo i zcela zbytečné) a upřednostnit hodnotu vyšší. Například pravidelné studium jazyka místo zábavy pomůže za čas k jeho naučení. Sebezápor tak ukazuje sílu vnitřní svobody, kterou získáme tehdy, když nejsme otroky, nýbrž pány své tělesnosti.

V boji o zdrženlivost (zejména v oblasti sexuální) nejsme však odkázáni jen na svoji pevnou vůli. Jsme vybaveni jednou dispozicí, které se říká stydlivost. Je to cit, který v člověku vykonává ochrannou funkci vůči sobě samému nebo druhým a staví se proti ponížení lidské důstojnosti. Například malý chlapec se stydí, když se setká s neznámým člověkem, protože narušuje jeho jistotu, a tak se drží zpátky. Nebo jiný příklad, chlapani se baví a smějí děvčátku, a teprve až ji doženou k pláči, zastydí se a uvědomí si, že překročili určitou hranici.

Nejčastěji se však se stydlivostí setkáváme v oblasti sexuální. Je sice těžké určit přesně její meze, ale její úplná ztráta vede k nevázanosti a ohrožuje hloubku lidských vztahů. Proto je velice nemoudré zavádět pro děti ve škole předčasně sexuální „výchovu“. Správná informovanost je sice i v této oblasti dobrá, běda však, pokud při ní dojde ke ztrátě přirozené zábrany - stydlivosti.

V úsilí o zachování zdravé mírnosti a sebezáporu nás vybízí i moudrost Bible: *„Nedej se strhnout svými touhami, a drž na uzdě své choutky“* (Sir 18,30). *„Boží milost, nás vychovává k tomu, abychom se zřekli bezbožnosti a světských vášní, žili rozumně, spravedlivě a zbožně“* (Tit 2,12)

K vlastnímu zamyšlení:

Bezuzdná a hříšná společnost považuje stydlivost za něco negativního a snaží se ji v druhých prolomit a zničit. Jak dochází v člověku ke ztrátě tohoto ochranného citu stydlivosti?

29. Pravdomluvnost

Každá ctnost ožívá teprve v kontextu lidských vztahů. Existují však ctnosti, bez kterých se společnost jen těžko obejde. K nim patří pravdomluvnost, zdvořilost a optimismus. Dnes si něco povíme o PRAVDOMLUVNOSTI.

Filosofická definice zní: „Pravda je shoda našeho poznání se skutečností“. Nebudeme se zde zabývat samotným procesem poznání, jak a na kolik tuto pravdu poznáváme. Budme si vědomi, že naše nedostatečné schopnosti mohou způsobit omyl, který je z hlediska morálního omluvitelný. Spíše si povíme, jak s pravdou nakládáme.

Mluvit pravdu je něco přirozeného a pro vzájemnou důvěru potřebné. Opakem pravdy je lež, a ten kdo se ji dopouští, chce pravdu buď zamlčet, nebo pozměnit.

V životě se však setkáváme se situací, kdy mluvit pravdu je obtížné a někdy dokonce přináší dočasnou nevýhodu. To jsou důvody, proč se k ní uchylujeme. Měli bychom však vždy pamatovat přísloví: „Lež má krátké nohy“, nebo také Ježíšovo: „Nic není zahaleného, co nebude jednou odhaleno, a nic skrytého, co nebude poznáno“. Lhát proto není nikdy dovoleno.

Druhým problémem spojeným s pravdomluvností je účel, za jakým pravdu sdělujeme. Můžeme ji totiž použít necitlivě, dokonce s úmyslem druhému ublížit. Odsouzeníhodné není jen šířit o druhém nepravdu (pomluva), ale také bez objektivního důvodu šířit o druhém jeho prohřešky a odhalovat chyby (nactiutrhaní). Srdce zlého člověka si je schopno nějaký ten důvod vždy nalézt, jak to vyjadřuje přísloví: „Kdo chce psa bít, hůl si vždy najde.“ Ježíš proto říká: „Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve vlastním oku nepozoruješ?

Někdy se však ocitáme v situaci, kdy sice nemluvíme přímo lež, jen některé skutečnosti zamlčíme, neřekneme celou pravdu. Zde musíme rozlišit dvě rozdílné situace. Pokud pravdu zamlčíme bez objektivních důvodů, dopouštíme se vůči druhému podvodu. Jako děti si jistě pamatujeme naše odpovědi na otázky rodičů po příčině rozbité věci: „To samo!“ Rozbít jsme to sice nechtěli, to je pravda, zamlčeli jsme však celé okolnosti divokých her a rvaček. Existuje celá plejáda daleko důležitějších a zjištěnějších zamlčení, kterých se dopouštíme už jako dospělí.

Jsou však situace, kdy jsme celou pravdu zamlčet dokonce povinni. Zavazuje nás k tomu mlčenlivost (např. lékař nemůže prozradit zdravotní stav cizím osobám). Platí pravidlo, že pravdu máme sdělovat jen tomu, kdo na ni má právo, kdo ji nezneužije. Proto je například nesprávné vyjevovat čistě rodinné věci cizím lidem. Taktéž nemůžeme sdělovat pravdu člověku, který se chce dopustit zla a vyzvídá z nás informace potřebné k jeho uskutečnění. Příkladem je třeba ukrývání Židů za druhé světové války před gestapem. Říct pravdu o úkrytu by bylo v tomto případě zločinem.

K vlastnímu zamyšlení: *Vzpomeneš si na nějakou situaci, kdy jsi neřekl/a pravdu a přitom ses nezpronevřil/a proti pravdomluvnosti? Vzpomeneš si také na situaci, kdy jsi pravdu řekl/a, a potom jsi měl/a výčitky, že jsi měl/a mlčet?*

30. Zdvořilost a optimismus

K důležitým sociálním ctnostem, které činí život ve společnosti radostným, patří zdvořilost a optimismus.

ZDVOŘILOST je formální akt, kterým vyjadřujeme úctu k druhé osobě. Bohužel doba, ve které žijeme, je poněkud strohá na výrazy úcty a zdvořilosti. Jako bychom se obávali, že určitými společenskými formami zdvořilosti projevíme svoji slabost či směšnost. Souvisí to také s duchovní vyprázdněností společnosti. Lidé bez duchovního bohatství nejsou schopni vidět v druhém krásu Božího stvoření, ani neví, proč by měli nějakou zdvořilost vyjadřovat.

Zdvořilost také souvisí s taktem. Toto slovo je odvozeno od latinského „tangere“ - dotýkat se. Znamená to, nepočínat si vůči svému okolí jako „slon v porcelánu“. Chybou by však bylo úzkostlivě se obávat mínění druhého, říkat jen prázdné fráze, abych se druhého „nedotknul“. Spíše si máme být vědomi, že občas nám něco ujede a musíme to kompenzovat svoji pokorou a vstřícností.

Pro společnost jsou určité zdvořilostní formy nutné, patří k nim pozdrav, úsměv, stisknutí ruky, různé pozornosti a maličkosti. Odstraňují psychologické bariery a umožňují následnou komunikaci. Zdvořilost od nás vyžaduje vnitřní energii, najít si čas pro druhého, vyplatí se však a mnohonásobně se vrátí.

OPTIMISMUS by se dal nazvat radostí vzhledem k budoucnosti. Aristoteles píše, že „radost dílo zdokonaluje, smutek ničí“. Optimismus potřebujeme sami, ale také naše okolí - rodina, spolužáci i kamarádi, pracovní kolektiv a přátelé. Předávat radost je umění, a být „dobrým bavičem“ je jistě veliký dar. Ne všichni ho mají, ale vlastní radost, kterou máme v sobě, je mnohem důležitější.

Radost nemohu druhému vnucovat, ale pouze nabízet. Opakem radosti je smutek, ale i ten patří k životu. Není proto správné „léčit“ smutek druhého vlastní radostí, spíše pomoci mu najít radost ve vlastním srdci.

Optimismus vyjadřuje kladný postoj k životu, projevuje se v obohacování sebe i druhého. Nelze říci, že optimista má snadnější život, ale jeho vnitřní postoj mu umožňuje, aby svůj život vnímal jako smysluplný a šťastný. Důvody pro optimistický pohled na budoucnost mohou být různé, někdy i falešné. Je pošetilé vytvářet falešné optimistické naděje, neboť následné rozčarování nás nejen vrhá zpět do smutku, ale ztrácíme i důvěru v jakoukoliv lepší budoucnost.

Správnému optimismu učil Ježíš své apoštoly, když předpovídal nejen své utrpení, ale i zmrtvýchvstání: „Amen, amen, pravím vám, vy budete plakat a naříkat, ale svět se bude radovat; vy se budete rmoutit, ale váš zármutek se promění v radost... Uvidím vás opět a vaše srdce se zaraduje a vaši radost vám nikdo nevezme.“ (Bible, Jan 16, 20 - 22)

K vlastnímu zamyšlení:

Optimismus dnešní společnosti je postaven především na zábavě. Je to dostačující? Jaké jiné důvody máme k optimismu?

31. Pýcha

Každý z nás občas hřeší, platí ovšem, že když dva dělají totéž, nemusí to být u každého z nich stejně závažné. Někdy se stane, že se dopustíme hříchu či špatného jednání „mimoděk“. Teprve až člověk přijme toto jednání „za své“, dělá to vědomě a dobrovolně (chce to), lze říci, že k jeho životu patří neřest (nectnost). Každá neřest má morálně špatné důsledky. Tradičně se neřesti dělí podle sedmi hlavních hříchů: pýcha, lenost, závist, hněv, lakomství, nestřídmost (v jídle, obžerství), smilstvo.

Dnes si povíme o první neřesti, a tou je PÝCHA.

Pýcha se považuje za kořen všech hříchů a také za nejhlubší důvod lidského odklonění se od Boha. Pyšný člověk si ani neuvědomuje, že se od Boha vzdálil, považuje totiž sebe sama za normu všeho dění. Takový člověk si vytváří zkreslený obraz o sobě i světě, jak to vyjadřuje přísloví: „Pýcha očí a nadutost srdce, ač jsou svévolníkům světlem, jsou hříchem.“ (Bible, Přísloví 21, 4) Na počátku je touha po vyniknutí nad ostatní, touha vládnout. Člověk pyšný si připadá sám v sobě něčím nadřazený, zapomíná na to, že vše co má, je do Boha.

Opakem pýchy je skromnost, v dokonalejší podobě pokora. Tato ctnost je v Písmu nejvíce chválená, měla ji Panna Maria, a proto si ji vybral Bůh za Matku svého Syna. Také sám Pan Ježíš dává příklad pokory a vybízí k následování: „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce.“ (Mt 11, 29)

Jak neupadnout do pýchy? Je mnoho druhů a odstínů pýchy, velice nebezpečná je zvláště dnes intelektuální pýcha, kdy člověk spoléhá příliš na svoji inteligenci a rozum. Příkladem a zosobněním pýchy je ďábel. Ač jinak dokonalý anděl, odmítnul sloužit a uznávat Boha. A to je právě největší zákeřnost pýchy, že zaslepuje oči. Člověk, který do pýchy upadnul, se bez pomoci druhého jen těžko může z ní dostat. Největší jeho prokletí jeho je v tom, že on o tuto pomoc nežádá a ani o ni nestojí. Pýcha je tak překážka Boží přítomnosti v srdci člověka, Bůh se pyšné duši nezjevuje.

Nejlepším lékem, jak pýše předcházet a vyvarovat se jí, je neustále usilovat o pokoru. Apoštol Petr praví: „Všichni se oblect v pokoru jeden vůči druhému, neboť 'Bůh se staví proti pyšným, ale pokorným dává milost'.“ (Bible, 1. list Petřův 5, 5) Mnozí duchovní otcové (svatí), se stali svatými právě skrze pokoru. Sami často popisují pokoru jako pravdivost. Pokora není nějaké „hrbaté“ podřizování se a popírání vlastní důstojnosti. Je to hluboké vědomí, že i ve své slabosti mohu z Boží milosti dosáhnout toho, co mě přesahuje. Pokory se člověk učí především skrze poslušnost. Na prvním místě to je poslušnost Bohu, ale také Církvi, či jiným lidem, vždyť i „Kristus se podřídil, byl poslušný až k smrti“, aby nás vykoupil. Jsou to však cesty, které jsou v dnešní době spíše v opovržení, a tak jen málo lidí po pokoře touží a pokory dosahuje.

K vlastnímu zamyšlení:

Co myslíš, není za odmítáním Boha a církve v naší společnosti právě pýcha? Nebude trestem takovéto pýchy „neléčitelná“ krize, podle slov: „Pýcha předchází pád!“

32. Lenost

„Zahálka je sestrou všech neřestí!“, říká výstižné přísloví. Kdo propadne lenosti, dříve nebo později se u něho začnou projevovat i další neřesti. Člověk líný se bojí námahy, ať už fyzické nebo také duševní. Lenost je tedy neřest, která se projevuje nechutí ke konání dobra.

Jak bojovat s leností? Denně máme před sebou „stovky“ maličkostí, které bychom měli vykonat, abychom nad leností zvítězili. Není správné si myslet, že vykonám „jednu velkou“ věc, a právě na ty maličkosti, jako je ranní hygiena, úklid bytu, pomoc v domácnosti, úklid po práci, atd. zapomínat. Člověk líný se pozná nejen podle toho, že nedělá nic (což bývá výjimkou), ale spíše, že si nedá záležet na detailech, preciznosti či kráse toho, co dělá. Často potom slyšíme na jeho adresu: „odfláknutá práce“.

Někdy se ve spojitosti s leností zapomíná na to, že můžeme být líní nejen fyzicky, ale také duševně. Je přirozené, že s přibývajícím věkem potřebujeme například více odpočinku, delší regeneraci. To, co je považováno za lenost v mládí, ve starším věku již leností být nemusí, někdy je to dokonce životní nutností. Důležité je, abychom nepropadli lenosti duševní a nakonec také duchovní. Duševní lenost se projevuje nechutí k učení se, vzdělávání, hlubšímu poznání věcí, se kterými se setkáváme. Díky knihám a dnes třeba i internetu (i když tady je třeba velice kriticky rozlišovat kvalitu informace) je naše vzdělávání téměř neomezené. Návyky učit se, které jsme získali v dětství a mládí, by nás neměly úplně opouštět ano v dospělosti.

Nejhorším druhem leností, kterým je stížena naše generace, je lenost duchovní, ve vztahu k Bohu. Ne nadarmo 3. přikázání zní: „*Pomni, abys den sváteční světil.*“ Znamená to najít si čas na modlitbu, čtení Bible, ale především na účast na bohoslužbě. Říkat si „zůstanu doma, vždyť Bůh je všude“, je velice naivní představa. Vystihuje lidskou lenost v oblasti duchovní, takový člověk se nejen dopouští provinění proti přirozenému Božímu zákonu, ale svojí leností se připravuje téměř o všechno. I kdyby byl v jiných věcech horlivý (například pracoval 7 dní v týdnu), tato duchovní lenost ho připraví o ovoce jeho práce, která mu v konečném důsledku nebude sloužit k dobru, jak to vystihuje prorok Jeremiáš: „*Dvojí zlo spáchal můj lid: Opustili mne, zdroj živých vod, a vytesali si cisterny, cisterny rozpukané, jež vodu neudrží.*“ (Bible, Jer. 2, 13)

Na závěr několik moudrých citátů z Bible pro povzbuzení do boje s leností:

„*Lenoch jen touží a ničeho nedosáhne, kdežto pilní se nasytí tukem.*“ (Bible, Příklad 13, 4)

„*Cesta lenocha je zarostlá trním, kdežto stezka přímých je upravená.*“ (Př. 15, 19)

„*Lenoch si připadá moudřejší než sedm zkušeně odpovídajících.*“ (Př. 26, 16)

„*Jdi k mravenci, lenochu, dívej se, jak žije, ať zmoudříš.*“ (Př. 6,6)

K vlastnímu zamyšlení:

Vyber si jedno z uvedených přísloví a několikrát si ho zopakuj, aby sis ho zapamatoval. Ráno, při vstávání, když začínáš den, si na něj vzpomeň!

33. Závist

O závisti lze říci, že to je nejhoupější neřest, protože člověku nic nepřináší, okrádá ho o klid a škodí mu. Pocit, že někdo jiný má více než já, dokáže způsobit obrovský zmatek v myšlení člověka a může přerůst i v nenávist. Závist je falešný pocit nad dobrem druhého, vzniká při srovnávání sebe s druhými, když v nás není ochota přát druhému štěstí. Závist však čas od času pocítí každý z nás, nelze se jí úplně vyhnout.

Biblickým příkladem závisti je Kain:

„Kain přinesl Hospodinu obětní dar z plodin země. Také Ábel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar, na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl. Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři. I řekl Hospodin Kainovi: ‘Proč jsi tak vzplanul? A proč máš tak sinalou tvář? Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout.’ I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi... Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.“ (Gen 4, 3 - 8)

Na této události si můžeme ilustrovat charakteristické prvky závisti:

- 1) Kain se porovnává s Ábelem - a zjišťuje, že se mu něčeho nedostává.
- 2) „Kain vzplanul hněvem...“ - oddává se pocitu ukřivděnosti.
- 3) „Nebudeš-li konat dobro...“ - Kain nedbá na to, že i v jeho moci je konat dobro, vládnout nad falešnými představami.
- 4) „Kain povstal proti svému bratru...“ - Kain volí zdánlivě jednodušší cestu, chce se zmocnit toho, co má Ábel a odstraňuje ho z cesty.

Pro nás je podstatné uvědomit si, jak se závisti bojovat. První zásada je, neoddávat se falešným pocitům, nesrovnávat se s druhými. To by však samo o sobě nestačilo, závist je vytrvalá, „dychtí po nás“. Proto druhým a nezbytným krokem je vydat se na cestu konání dobra.

Nejčastěji závidíme nějaké materiální věci, můžeme však závidět i věci duševní (přirozené schopnosti a talenty) či dokonce duchovní (nadpřirozené Boží dary). Lékem na závist je také poznání „bezcnosti“ mnoha věcí v porovnání s tím, co dostáváme od Boha, co pro nás učinil Ježíš Kristus.

Určitá závist však může mít i pozitivní stránku, pokud si uvědomíme, že některých věcí jsme schopni dosáhnout také sami: „Druhému to přeji, ale sám se o to pokusím také.“

Nakonec dvě přísloví z Bible, k zamyšlení čtenářům: „Mírné srdce je tělu k životu, kdežto závist je jako kostižer.“ (Přísl. 14, 30)

„Viděl jsem též všechno pachtění i vše, co prospěšného se koná, a jak přitom jeden druhému závidí. Také to je pomíjivost a honba za větrem. Hlupák skládá ruce v klín a užírá se.“ (Kazatel 4, 4-5)

34. Hněv

Hněv je vášeň, která chce prudce odstranit zlo, ať už skutečné, nebo domnělé. Hněv rozdělujeme na spravedlivý a nespravedlivý. Spravedlivý hněv je citové vzplanutí proti zlu, které vidíme. Motivuje nás k činnosti, abychom nezůstali neteční vůči lži a jiné nepravosti. Důležité v souvislosti se hněvem je, rozmyslet si, co máme dělat, aby náš hněv nebyl jenom planý. Budeme-li se jen rozčilovat, problém nevyřešíme, jen zbytečně ztratíme čas a záležitost svým hněvem ještě více komplikujeme. Ač se naše city někdy bouří, máme se snažit ovládnout se, protože často není v naší moci zlo adekvátním způsobem odstranit: *„Každý člověk ať je rychlý k naslouchání, ale pomalý k mluvení, pomalý k hněvu; vždyť lidským hněvem spravedlnost Boží neprosadíš.“* (Bible, Jakub 1, 20)

Ač běžně má hněv spíše negativní ocenění, nesmíme zapomínat i na jeho pozitivní charakter. Je to na prvním místě Bůh, který reaguje hněvem na hřích a zlo: *„Boží hněv se zjevuje z nebe proti každé bezbožnosti a nepravosti lidí, kteří svou nepravostí potlačují pravdu.“* (List Římanům 1, 18) Boží spravedlnost vyžaduje „spravedlivý hněv“, kterým je odsouzen hřích. Bůh však v osobě Ježíše Krista nabízí lidem nejdříve odpuštění a milosrdenství. Největší katastrofou pro lidský život potom není už samotný hřích či zlo (Písmo praví, *„že všichni jsou hříšníci“*), ale odmítnutí této velkorysé Boží nabídky: *„Kdo věří v Syna, má život věčný. Kdo Syna odmítá, neužije život, ale hněv Boží na něm zůstává.“* (Jan 3,36)

Hněv může být ale také nespravedlivý a to hned ze dvou důvodů. Buď používáme nepřiměřené prostředky k potlačení zla, nebo je předmětem hněvu něco, co není skutečným zlem. Oba případy jsou velmi časté. Kolikrát například vidíme na druhém nějakou chybu a vynadáme mu. Námi zvolený prostředek však k ničemu nemusí vést, jen ještě více zraňuje. Zvláště u dětí musíme být velice opatrní v používání hněvu jako prostředku nápravy.

I druhý případ, falešné vidění zla, je častý. Dokážeme na druhém vyhledat množství chyb a patřičně mu ve svém hněvu vyčinit. Nad objektivitou tohoto zla však visí veliký otazník; duchovní otcové velice trefně připomínají, že spíše ten, kdo na druhém vidí něco špatného, je toho příčinou ve svém srdci.

Každý člověk má k hněvu jinou dispozici a zvykl si jinak řešit svůj hněv. Někomu stačí nepatrná příležitost, malá jiskra - *„a hned je oheň na střeše“*. Ale také dokáže brzy zapomenout. Jiný v sobě hněv dusí, trápí se, nebo vytváří kolem sebe „dusno“ a vybuchne ve chvíli, kdy se to nejmíň očekává.

Zvládnout hněv je pro člověka velký úkol. Svatý František Saleský v knize *Filotea* vysvětluje, jak si s hněvem poradit: *„Hned při prvním vzplanutí hněvu, které pocítíme, bychom měli sebrat síly - ne však ukvapeně nebo rozhorleně, nýbrž mírně a přitom opravdově. Může se totiž stát, že když chceme ztlumit hněv přílišnou horlivostí, rozjitříme si srdce ještě více, než bylo předtím, a takto rozjitřené srdce se pak už neovládne. Jako otcovo napomínání může vést k nápravě, pokud je vlídné a srdečné, tak také naše nitro musíme napravovat s vlídností a mírností, téměř uchlácholit a ukonejšit, aby se příliš nebouřilo a naopak uklidnilo.“*

Zejména pro rodinné vztahy je důležité, abychom svému hněvu dali jasnou hranici: *„Hněváte-li se, nehřešte. Nenechte nad svým hněvem zapadnout slunce.“* (List Efeským 4,26)

K vlastnímu zamyšlení:

Souhlasíš, že „kdo přemáhá svůj hněv, vítězí nad největším nepřítelem?“

35. Lakomství

Dnes si povíme něco o lakomství. V srdci člověka se nachází touha po zajištění vlastního života. Člověk stížený lakomstvím si však myslí, že toho dosáhne bez pomoci druhých, nebo dokonce na úkor druhých. Lakomec tak významně poškozuje mezilidské vztahy a navíc sám sebe dostává do izolace, z níž obtížně hledá východisko. Nevidí potřebu sloužit bližnímu, ale slouží vlastní žádosti, doslova se stává jejím otrokem. Není dobrý vůči nikomu, k sobě je však nejhorší, protože způsob jeho života se stává velkým trápením.

Písmo svaté odsuzuje lakomství a řadí ho k sedmi hlavním hříchům. Celou absurdnost nezřízené touhy po majetku vyjádřil Ježíš v jednom ze svých podobenství: *„Mějte se na pozoru před každou chamtivostí, neboť i když člověk má nadbytek, není jeho život zajištěn tím, co má.“* Pak jim pověděl toto podobenství: *„Jednomu bohatému člověku se na polích hojně urodilo. Uvažoval o tom, a říkal si: 'Co budu dělat, když nemám kam složit svou úrodu?' Pak si řekl: 'Tohle udělám: Zbořím stodoly, postavím větší a tam shromáždím všechno své obilí i ostatní zásoby a řeknu si: Teď máš velké zásoby na mnoho let; klidně si žij, jez, pij, buď veselý myslí.' Ale Bůh mu řekl: 'Blázne! Ještě této noci si vyžádají tvoji duši, a čím bude to, co jsi nashromáždil?' Tak je to s tím, kdo si hromadí poklady a není bohatý před Bohem.“*

Pro nás je důležité, že Ježíš Kristus nejen varoval před lakomstvím, ale také ukazoval cestu, jakou se můžeme před lakomstvím chránit. Lékem na tuto neřest je především důvěra v Boží prozřetelnost a Jeho dobrotu vůči nám: *„Proto vám pravím: Nemějte starost o život, co budete jíst, ani o tělo, co budete mít na sebe. Život je vždycky víc než pokrm a tělo než oděv.“*

Všimněte si havranů: nesejí, nežnou, nemají komory ani stodoly, a přece je Bůh živí. Oč větší cenu máte vy než ptáci! Kdo z vás může jen o pít prodloužit svůj život, bude-li se znepokojoval? Nedokážete-li tedy ani to nejmenší, proč si děláte starosti o to ostatní? ... A neshánějte se, co budete jíst a co pít, a netrapte se tím. Potom všem se shánějí lidé tohoto světa. Váš Otec přece ví, že to potřebujete. Vy však hledejte jeho království a to ostatní vám bude přidáno.“

Ježíš neodmítá starost o živobytí jako takovou, nemá být však odtržena od Božího plánu s námi, nesmíme ji nadřadit a povýšit nadevšechno.

Pěkně také vystihuje zálnost lidského srdce sv. Jan Klimak, když říká o lakomém srdci: *„Dokud se peníze sbírají, jsou city něžné a laskavé, až je jich hromádka, ruce a srdce se uzavře.“*

Nejvíce se lakomství projevuje ve vztahu k penězům, ale může se projevovat i v neochotě dělit se s jinými o materiálními nebo duchovními věcmi. Opakem lakomství je štědrost. Snaha být štedrý pomáhá člověku zůstat otevřený pro druhé. Lidí v nouzi, či jiné potřebě, se okolo nás nachází mnoho. I když vždy musíme zvážit nakolik a jak jim můžeme pomoci, přece jen bychom čas od času měli přinést ze svého určitou obět a druhé obdarovat.

K vlastnímu zamyšlení:

Štědrost je nejen znamenitá vlastnost Boží, ale máme si jí učit i my. Vzpomeň si, kdy jsi naposled někoho obdaroval, nebo dals více, než by vyžadovala spravedlnost?

36. Nestřídmost

Potřeba jíst a pít je přirozená, chybí-li, je to často znamení nemoci. Také potěšení, které jídlo a pití dává, svědčí o zdraví. Stává se však, že chuť ovládne člověka natolik, že se stane cílem. Člověk se tak nají a napije víc, než potřebuje, a dokonce ohrožuje své zdraví. Co je to tedy nestřídmost, tradičně obžerství? Nestřídmostí nazýváme neukázněné užívání pudu sebezáchovy v jídle a pití. Nestřídmost vzniká pozvolna, začíná vybíráním si určitých (chutných) jídel, mlsností, nepravidelností v příjmu potravin. Dále ji rozvíjí nerozumné chování rodičů (například, když se sladkosti používají jako odměna).

Musíme však vědět, že křesťanství chápe nestřídmost (neukázněnost) v jídle širě, zahrnuje také určitou úzkostlivost v jídle, jako určitou posedlost tím, co smíme a co nesmíme jíst. Člověk si může škodit nejen přejídáním, ale také vyloženě špatným stravováním, vegetariánstvím nebo různými dietami na hubnutí.

Dříve byla nestřídmost považována za velmi závažný hřích. Hříchem zůstává, je to však hřích, který spíše způsobuje následky na těle, a až následně na duši. Papež Řehoř o nestřídmosti napsal: *„Pokud nejprve nezkontrolujeme nepřítele, který v nás přebývá, totiž svou nenasytnou chuť a žravost, nebudeme schopni zahájit svůj duchovní zápas.“*

Chuť k jídlu je u nás často spojena s naším vnitřním duchovním a citovým zdravím. Jídlem například řešíme stresové situace. Horší je, pokud to děláme pravidelně a zvykneme si na to. Proč se lidé přejídají a stávají obézními, nebo naopak hladoví, až dostanou anorexii? Studie ukazují, že to je často následkem pocitu frustrace a bezcennosti. Dobře to vystihuje americký spisovatel Petr Kreeft: *„Pohnutkou k nestřídmosti je podvědomý pocit vlastní prázdnoty: musíme se něčím naplnit, protože jsem prázdný, průzračný duch, bezcenný.“* Nestřídmost tak ukazuje duchovní vakuum, které se snažíme kompenzovat tělesným lékem.

Co dělat s naší nestřídmostí, jak se před ní chránit, jak se z ní vyléčit? Je jasné, že lékem nebude nějaká „jednorázová“ akce, ale tento proces vyžaduje svůj čas. Prvním krokem je svěřit svůj život do rukou Božích, nalézt smysl života v Něm a ne v „břichu“, jak to vyjadřuje apoštol Pavel v listě Filipským: *„Neboť mnozí, o nichž jsem vám často říkal a nyní to s pláčem opakuji, žijí jako nepřátelé Kristova kříže; jejich koncem je zahynutí, jejich bohem břicho a jejich chloubou to, zač by se měli stydět, neboť smýšlejí přízemně.“*

Nesmíme dopustit, aby jídlo bylo na prvním místě nebo ovládalo náš život. Toho však nedosáhneme bez obrácení. Teprve potom lze začít budovat svoji novou identitu na Bohu, na vztahu s Ním v osobě Ježíše Krista. Místo podivných diet, které nabízí tisíce časopisů, je daleko přirozenější se držet pravidelné postní praxe - dodržovat prastarý rytmus postu a hodování. Schopnost usměrnit se v jídle a pití tak patří k výbavě zdravého a zralého člověka.

Modlitba na závěr, k vlastnímu zamyšlení:

„Pane Bože, nedávej mi ani mnoho, aby moje srdce neobrostlo tukem a abych na Tebe nezapomněl; ale nedávej mi ani málo, abych nemusel hladovět a proto Ti nezlořečil.“

37. Sexuální nezdrženlivost

Člověk je vybaven pohlavností a vnitřní silou, která ho ponouká ke sdílení lásky a chrání před zánikem. Tuto vnitřní sílu nazýváme pohlavní pud, slouží k předávání života, ale také k rozvoji a obohacení druhého i sebe skrze intimní lásku. Je to jeden z nejkrásnějších darů a odráží Boží záměr s námi lidmi - „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte si ji a panujte nad ní...“ (Bible, Genesis 1,28). Bohužel skrze falešné pohledy (dnes velmi rozšířené) se stala sexualita a pohlavní pud nástrojem obrovské manipulace a zotročení člověka. Projevuje se to všude, kam se ohlédneme v sexuální nezdrženlivosti či dokonce propagaci egoistického zneužívání sexuality.

Někdy se nám zdá, že kdyby nebylo 6. a 9. přikázání, tak bychom ani žádné hříchy neměli. Takový pohled je však nesprávný. Jednak jsou to v pořadí až 6. a 9. přikázání, a že necítíme provinění v těch prvních, neznamena, že se proti nim neproviňujeme. Dále si musíme uvědomit, že je to právě hřích v nás, který z nejkrásnějšího Božího daru dokáže udělat pravý opak a používá ho k urážení Boha i k vlastnímu znesvěcení.

V záplavě pokušení i hříchu se někdy ptáme: „Bože, proč nám tento dar dáváš? Nebylo by nám lépe a nežili bychom svatěji bez něho?“ Odpovědí je: „Nežili!“ Jednak Bůh své dary nikdy nebere zpět, jeho pohled na nás a na naše hříchy se dá vyjádřit slovy MILOSRDENSTVÍ. Pokud si uvědomujeme, že s tím co nám Bůh dal, zacházíme špatně, litujeme toho, snažíme se napravit, neodsoudí nás. V Ježíši Kristu se ukazuje celá Boží láska k nám lidem, v něm nalzáme opět svoji důstojnost a naději, o kterou nás okrádá hřích.

A tady přicházíme k dalšímu poznání, je to často až hřích (mnohdy právě proti čistotě, jak nazýváme hříchy proti 6. a 9. přikázání), kdy si začínáme uvědomovat svoji lidskou bídu, to, že jsme se od Boha vzdálili, že potřebujeme jeho pomoc a vysvobození. Pěkně to vyjádřil svatý Augustin: „felix culpa“ - „šťastná vina“, která si zasloužila takového Vykupitele. Byl to právě Augustinův dlouhý boj v oblasti sexuální nezdrženlivosti, který nakonec vedl k hlubokému poznání Božích tajemství a lidského vykoupení.

Dostáváme se k poslední myšlence. I když se nám to někdy z vnějšku jeví stejně, je velký rozdíl mezi člověkem hříšným a člověkem zkaženým či nestoudným. Ten první svůj hřích oplakává, hledá odpuštění a nalézá nakonec Boha. Ten druhý se Bohu a jeho zákonům vysmívá, ve své zvrácenosti dělá ze svého hříchu normu. Ve skutečnosti si však dláždí cestu do zavržení.

Co dělat, abychom svoji sexualitu a s ní spojený pohlavní pud nezneužíval? Duchovní otcové doporučují častou zpověď a svaté přijímání, světci zase připomínají modlitbu k Matce Boží. Při zjevení v Litmanové (1990 - 1995) se Matka Boží představila jako Neposkvrněná Čistota a sama řekla: „*Nezapomeňte na smysl svého života! Můj Syn nechce po vás mnoho, po každém požaduje jen tolik, kolik může dát. Když máte pokušení, uvědomte si, že já jsem vždy při vás, a tehdy se modlete: »NEPOSKVRNĚNÁ ČISTOTO, pomoz mi zachovat čistotu mého srdce!« Bůh je láska a záleží mu na nás, jak ho přijmeme.*“ (7.7.1991)

K vlastnímu zamyšlení:

Když si zhřešil, kterou cestou ses vydal? Cestou pokání a hledání nápravy, nebo cestou odůvodnění svého hříchu či dokonce pohrdáním Božími přikázáními?

38. Osoba a její růst - když jsme ještě mladí

Poslední část etických zamyšlení chci věnovat člověku jako takovému, který touží něčeho dosáhnout, naplnit svůj život. Chci se zamyslet nad jednotlivými obdobími života, co je důležité pro osobní růst.

První období, často bezstarostné, je období dětství a mládí. Pro rozvoj osobnosti je zde nejdůležitější rodina. V ní se utváří základ pro celý další život, k ní se vrací člověk svými pocity jistoty, bezpečí, celistvosti. Víme však, že jako neexistuje ideální člověk, neexistuje ani ideální rodina. Člověk je také povolán i k tomu, aby se ve svém životě „vyrovnal“ i s tím, čeho se mu nedostalo.

Období dětství a mládí bych rozdělil na dvě části. I když se rodiče mají ve výchově o děti doplňovat, přece jen v prvním období se o nás více starají matky. A to jak po stránce každodenní péče (abychom měli co jíst, chodili v čistém oblečení), ale také po stránce duševní (abychom poznali pocit láskyplného obětí). Matka se tak stává symbolem obětavé lásky a milosrdenství. Je s podivem, že Bůh dal ženám vnitřní cit, že se matkami stanou jaksi automaticky, už tím, že čekají dítě. Matka se nemusí nějak speciálně učit mít ráda své dítě. Stačí, když následuje své přirozené pocity. Žena tak svým mateřstvím nejen spolupůsobí v rozvoji lidské společnosti, ale prohlubuje také lásku a oddanost ke svému muži. Je tragickým omylem (a také křivdou) pokud si společnost ženu v této její úloze necení nebo jí to dokonce skrze nesprávné sociální koncepce znemožňuje.

Je naopak nanejvýš správné, když v období puberty převezme nad námi svoji starostlivost otec. Je to totiž období, kdy hledáme již vlastní názor, je to období kritiky i negace. A proto je nesmírně důležité naučit se dávat svému životu řád a smysl, v čemž nám je nezastupitelným příkladem otec. Ne nadarmo je v Desateru přikázání: „Cti otce svého i matku svou“, které jako jediné má také zaslíbení: „aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.“ Z druhé strany apoštol Pavel připomíná otcům: „Nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána.“

Již v dětství je často poznat, jakou cestu života si vybíráme. A proto dej, Pane Bože, dětem dobré rodiče a rodičům děti, ze kterých budou mít radost podle slov Písma: „Počátek poznání je bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci. Můj synu, poslouvej otcovo kárání a matčiny poučováním neopovrhuj. Budou ti půvabným věncem na hlavě a náhrdelníkem na tvém hrdle. Můj synu, kdyby tě lákali hříšníci, nepřivoluj!“

K vlastnímu zamyšlení:

Dokázal jsi svým rodičům i odpustit a cítíš k nim vděčnost podle slov Siracha: „Z celého srdce ctí svého otce a nikdy nezapomeň na porodní bolesti své matky. Pamatuji, že jim děkuješ za své bytí.“

39. Osoba a její růst - když bychom měli být dospělými

Věnujme se nyní období dospělosti. Toto období lze rozdělit na více částí: období navazování známosti a zakládání rodiny, období středního věku a konečně období zralosti. Z morálního nebo duchovního hlediska bych chtěl zdůraznit tři důležité věci, které v tomto období stojí před námi: vyrovnat se s životem, naučit se být svobodný a konečně duchovně dospět.

a) Vyrovnat se s životem znamená čelit překážkám, naučit se řešit problémy, umět překonat neúspěchy a najít zdravou rovnováhu. Člověk, který se nedovede postavit problémům, přijat zodpovědnost a těžkosti překonat, ještě nedospěl.

b) Být dospělý znamená také být svobodný. Co však znamená být svobodný? Jistě to neznámá, jak je to povšechně či dětsky vnímáno, dělat si co chci. Neznámá uplatňovat svoje vášně nebo přecházet od jednoho požitku či zkušenosti k druhé, podle toho, jak velí dobová móda. V tom není svoboda. Člověk dospělý je především zodpovědný, a tak pravá svoboda se projevuje ve svobodném přijímání definitivních rozhodnutí. Přijímat dobrá rozhodnutí a v nich vytrvat, odmítnout provizoria a svůj život tak zasvětit službě pravdivým a dobrým věcem.

Velkým neduhem naší „dospělé“ generace, jakýmsi neustálým „dětstvím“, je neochota přijímat právě tato definitivní rozhodnutí. Mnoho lidí má tendence žít v provizoriu. Na prvním místě se to týká manželských vztahů; rozvody a hledání stále nových, ideálnějších vztahů, ukazují „nedospělost“ současného pokolení.

Snad nejvíce se naše nedospělost projevuje v oblasti duchovní. Domníváme se, že správný postoj je neustále o Bohu pochybovat. Jenže svoboda nespočívá v tom Boha odmítat, neznámá pravdu zpochybňovat a vymýšlet si vlastní cesty spásy. Pravá svoboda spočívá v přitakání Božímu plánu s naším životem. Jen tak se může náš život stát plodným a krásným.

c) Pro období dospělosti je důležitý duchovní růst. Do dospělosti vstupujeme, když již přestáváme fyzicky a mentálně růst a sami rozhodujeme o sobě. Stojí však před námi období duchovního růstu, neboť předpokladem takového růstu jsou právě vlastní svobodná rozhodnutí.

Velkým příkladem je pro nás v tom Panna Maria. Ač věkem ještě dívenka, svým FIAT („*Staň se mi podle tvého slova*“ Lk 1, 38) - přijala Boží plán a stala se Matkou Božího Syna. Pod jejím dohledem a zodpovědností potom Ježíš dorůstal a „*byl plný moudrosti a milost Boží byla s ním.*“ (Lk 2, 40) Její svoboda sloužila jen k jedinému - k velebení Boha a odevzdanosti do Jeho dobrotivé prozřetelnosti. Celý její život se tak stal hymnem lásky k životu: zrodila Ježíše a doprovázela ho až na Golgotu, aby se nakonec stala Matkou všech národů.

K vlastnímu zamyšlení:

Být dospělý a svobodný je touha každého člověka. Jaká jsi přijal „definitivní“ rozhodnutí, abys jím byl?

40. Stáří - duchovní zralost a očekávání věčnosti

Poslední část lidského života nazýváme stářím. I když je obtížné přesně určit, kdy začíná, je to období, kdy ubývá jak fyzických, tak také psychických schopností. Na druhou stranu člověk začíná přijímat svůj život v celistvosti a dávat mu konečný smysl.

Ale jsou tu i další společenská pozitiva, která dávají stáří smysl. Je to určitá bezstarostnost a již jednodušší pohled na život, než má střední generace. To umožňuje daleko lépe si rozumět s dětmi a mladou generací. Ne nadarmo se u nás stala klasikou Babička od Boženy Němcové. Pěkně to vyjadřuje přísloví: „Člověk je dvakrát dítětem“.

Mnohdy pohled společnosti na stáří obsahuje dva opačné stereotypy. Jako na čas, kdy už člověk není k ničemu potřebným nebo na dobu života, kterou je potřeba zaplnit tvořivou aktivitou (tzv. pozitivní psychologie). Oba tyto pohledy se však mýlí s tím podstatným. Stáří by měl být také čas aktivity, kterou bych však na rozdíl od středního věku, nazval „pasivní“. Člověk duchovně zralý umí totiž přijímat druhé, jejich skvělé plány i starosti. Umí jim poradit, jak se vyhnout chybám a zklamáním, umí a hlavně má čas s nimi to vše sdílet. A to je velká deviza, kterou v mladším věku nemáme.

Ve stáří jsou však také věci, které se již nenaučím, a to bych zdůraznil, na které je pozdě. Mnozí se myslí, že až budou staří tak to s Bohem zkusí, budou se modlit, chodit do kostela (v mládí si myslí, že to je pro staré babičky). Je to veliký omyl. Jestliže jsem se v mládí nenaučil modlit, komunikovat s Bohem, ve stáří budu stát před opravdu těžkou prázdnotou. Pamatujme, že stáří je také čas nemoci i osamocení. Pokud na to nebudu duchovně připraven, nenaučím se důvěřovat Bohu, nebudu schopen v utrpení nalézt cestu, po které šel Kristus. A to je jediná smysluplná cesta.

Velkou výhodou je také, pokud jsme v mladším věku vyrůstali obklopeni starými lidmi. Až sami dospějeme do tohoto věku, nebude to pro nás vůbec cizí. Važme si proto starých lidí kolem sebe, učí nás a připravují na to, co jednou budeme sami zažívat. Vězte taky, že stáří je velmi citlivé. Ne nadarmo Bible praví: *„Poslouchej otce, on tě zplodil, a matkou nepohrdej, když zestárla.“* (Příslaví 23, 22) Stáří nás učí skromnosti a pokoře. *„Naše dny jsou jako tráva, rozkvétá jak polní kvítí; sotva ho ovane vítr, už tu není, už se neobjeví na svém místě. Avšak Hospodinovo milosrdenství je od věků na věky s těmi, kteří se ho bojí, jeho spravedlnost i se syny synů, s těmi, kteří dodržují jeho smlouvu, kteří pamatují na jeho ustanovení a plní je.“* (Žalm 103, 15)

Stáří není třeba se bát, máme ho přijímat jako samozřejmou etapu života. Ale také jako čas, kdy se mám připravit na definitivní setkání s Bohem, který mi život dal, a který mě z tohoto pozemského života povolává k sobě do života věčného.

K vlastnímu zamyšlení:

Kdy je třeba se připravovat na stáří? Až definitivně přijde, nebo s ním počítat od počátku?

41. Hřích a odpuštění aneb skleněné kuličky našeho života

Etická zamyšlení, která jsem činil po celý rok, dosáhly svého konce a čekají nás prázdniny. V tomto posledním zamyšlení bych chtěl ze všech předešlých témat (a bylo jich 40) vybrat jedno, které považuji za nejdůležitější. A tím je hřích a odpuštění.

Před několika roky jsem suploval na jedné vesnické škole za nemocného učitele fyziku. V sedmé třídě jsme měli laboratorní cvičení a po jedněch z nich jsem pověřil dvě žáčky, aby odnesly pomůcky do kabinetu. Tam zvědavé žákyně objevily malé skleněné vyvažovací kuličky a loudily na mně, zda by si jich nemohly trochu nabrat. Pochopitelně souhlas nedostaly, ovšem žáčky nelenily a v nestřeženém okamžiku hrst kuliček skončila v jejich kapse. Poznal jsem to později, když jsem některé objevil poházené v učebně. Než jsem si je zavolal k „vysvětlení“, promluvil jsem s paní ředitelkou. „Je třeba je napomenout, jen jim, pane učiteli, nic neříkejte o hříchu, víte, my jsme světská škola“, prosebně radila ředitelka. Nu což, zavolal jsem si druhý den zmíněné žákyně, které se více než o fyziku zajímaly o chlapce a na příkladu kuliček se jim snažil názorně vysvětlit, co je to lidská žádostivost, aniž bych použil slovo hřích. „Ty kuličky vám odpouštím, ale seriózně děvčata, když budete tak chtivé po chlapcích jak po těch kuličkách, jak to asi skončí?“ Děvčata k mému překvapení zareagovala rychle: „Tak to skončí v hříchu!“

Nevím, jestli poznání vlastní žádostivosti na skleněných kuličkách uchránilo tato děvčata do budoucnosti. Skleněné kuličky v jejich kapse nebyl pravděpodobně jejich první ani poslední hřích. Proto si myslím, že je pošetilé vymazat z našeho života slovo hřích, jen proto, že je to pojem církevní. Hřích je i tak přítomný v našich životech. Tento pojem však v křesťanské víře ukazuje nejen na zlo, které jsme sami vykonali, ale také na odpuštění, které nám nabízí Bůh. Ukazuje na to, že zlo sice v nás přebývá, není to ale jeho poslední slovo, můžeme přece dělat pokání a svůj život napravit. Etika bez poznání vlastní hříšnosti, bez lítosti a pokání, které vede k odpuštění a novému životu, je etikou prázdnou. Je to jen v konečném důsledku neustálá „drezura člověka“, aby dělal to, co je společensky přijatelné či prospěšné.

Papež Benedikt XVI., když byl ještě kardinálem, jednou prohlásil, že až bude v důchodu, tak by se chtěl věnovat tajemství dědičného hříchu v nás. Odkud se to v nás bere, že hřešíme? Bylo by jistě úžasné, kdyby tento „Mozart teologie“, jak ho někdy nazývají, nyní napsal ještě jednu knihu nebo pojednání na toto téma. Ale i kdyby toto tajemství hříchu v nás zůstalo nevyjasněné, přesto je nám odhaleno jiné: tajemství pokání a odpuštění. Jednou k Ježíšovi přinesli ochrnutého, a když Ježíš viděl jejich víru, řekl ochrnutému: „Synu, odpouštěj se ti hříchy.“ Seděli tam někteří ze zákoníků a v duchu uvažovali: „Co to ten člověk říká? Rouhá se! Kdo jiný může odpouštět hříchy než Bůh?“ Ježíš hned svým duchem poznal, o čem přemýšlejí, a řekl jim: „Jak to, že tak uvažujete? Je snadnější říci ochrnutému: 'Odpouštěj se ti hříchy,' anebo říci: 'Vstaň, vezmi své lože a chod?' Abyste však věděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy" - řekne ochrnutému: „Pravím ti, vstaň, vezmi své lože a jdi domů!“ On vstal, vzal hned své lože a vyšel před očima všech, takže všichni žasli a chválili Boha: „Něco takového jsme ještě nikdy neviděli.“ (Bible, Evangelium podle Marka 2, 5 - 12)